

בר ברוכוב בקונגרס הציוני השביעי בבאזל

מקץ מסע רב פעלים ועתיר הצלחה כתועמלן נוסע של ציוני-ציון נתבקש ברוכוב לייצג את ציוני-פולטאבה בקונגרס הציוני השביעי. מחקרי יוקדש לתיאור מעשיו ובהינתם הן בקונגרס והן בהתייעצויות שקדמו לו או באלה שנעשו במקביל להם ומאחורי הקלעים. ברם, ענייני כאן מרוכז רק בגילויי הרציפות של האוריינטאציה הציוני-ציונית שלו, מזה, ובשאלת שייכותו האפשרית לסיעת פועלי-ציון בקונגרס, מזה.¹

עיקרו של האתגר שבחקר פרק זה בחייו הוא בעובדה, שברוכוב יצא לבאזל כאגיטאטור מפורסם של ציוני-ציון, הנאמן, על פי נוסחו הוא, לעקרונותיהם ולאוסיש-קין מנהיגם, ואילו בתום הקונגרס נראה הוא לרבים כמי שנמנה עם פועלי-ציון וכמי שראוי לו לשאת את עטרת המנהיגות של פועלי-ציון הפלשתינאיים. כלום נתחוללה בו במרוצת החודש תמורה רעיונית ששינתה את מקומו מן הקצה אל הקצה? או אולי ניתן להבין את המפנה על פי קריטריונים שונים? סוגיה זאת לא תוארה ולא נדונה, לפי מיטב ידיעתי, בשום מסה ביוגרפית על ברוכוב, ולפיכך אזדקק לצרוף של פרטים הפזורים פה ושם כדי לשחזר את עמידתו באירועי חודש הקונגרס, תוך הבהרת גישותיו לעניינים השונים ולהתלכדויות שנתרחשו בו וכמובן כדי לתת תשובה לחידת הופעתו.² הדין יתמקד בפרשיות הבאות:

א. מועצת ציוני-ציון בפרייבורג.

ב. הפורקונפרנציה הרוסית.

ג. הקונגרס הציוני השביעי.

1. על זיקתו של ברוכוב לציוני-ציון בשנים 1904—1905 ראה מ' מינץ, 'ברוכוב ואוסישקין בעת פולמיס אוגנדה', אסופות, 12, תמוז תשכ"ח, עמ' 19—34; 'איגרות ברוכוב לאוסישקין (1904—1906)', הציונות, ב (תשל"א), עמ' 237—300, ובעיקר דברי המבוא שב, עמ' 237—246.

2. את המידע ליקטתי בעיקר מתוך העיתונות היומית והפריודית. נדרשתי להזמין, 'הצפירה', הצפה, 'דער פריינד', ה-*Восход* (להלן ווסחוד), וכמובן *Еврейская Жизнь*. (להלן כרוניקה). מבין הסקירות עמדה לרשותי סקירתו של ל' יפה ('הקונגרס השביעי', בשליחות עם, ירושלים תש"כ, עמ' 265—323) ושל בנימין נהוונדי (שלמה גפשטיין, עיין להלן). מצאתי אי אלה זכרונות קמוצים משל נחום גיר-פלסקס, משל רחל ינאית-בן-צבי, ויצחק גרינבוים. ועל כך להלן.

מועצת ציוניזציון בפרייבורג, ה'8—10 (21—23) ביולי

מועצת פרייבורג שבבאדן זומנה על-ידי ציוניזציון הרוסיים. על ארגון המפגש ניצח לייב יפה מגרודנו.³ באיה הזומנו אישית, ואילו העיתונאים נתחייבו לא לתת פומבי לתוכן הדיונים, שלא על דעתם ושלא בהסכמתם של מארגני הכנס.

שבועון ההסתדרות הציונית הרוסית 'כרוניקה יברסיקוי ז'ינו' הגיש לקוראיו סקירה כללית, שהשתמטה במכוון מלהצביע על הפלוגתות שנתחוללו.⁴ תיאור מפורט יותר, וכנראה מהימן, ניתן על-ידי כתבי 'הזמן'. הדיון בשאלות היחס לטריטוריאליזם, לאוגנדה ולמה שמכונה 'הקולוניאליזם של פלשתינה הרחבה', נקבע ליום ו' ה'8 (21) ביולי 1905. ישיבת מוצאי השבת (ה'9 [22] ביולי) נועדה לעסוק בבעיות העבודה המעשית בארץ-ישראל,⁵ ואילו יום א' (ה'10 [23] ביולי) הוקדש לבחינתן של בעיות ההיערכות הארגונית של ציוניזציון בקונגרס ובמוסדותיו.

המועצה היתה סגורה והשתתפו בה רק אנשים שנודעו כציוניזציון מאורגנים או כאלה שהצהירו על דבקותם בעקרונות הפלשתיניזם האקסקלוסיבי. רוב ציריה של רוסיה לא היו פנים חדשות. מהימנותם נבדקה ונקבעה על-ידי מרכז ציוניזציון,⁶ שפעל מכוח החלטה מפורשת שנתקבלה עוד בהתייעצות וילנא. לבאזל שוגרה, אפוא, קבוצה מוגדרת מבחינה רעיונית, שנועדה להטביע חותם על הקונגרס ולמחות את מה שכונה 'חרפת אוגנדה'.

היום הראשון בפרייבורג עמד בסימנו של דיון עקרוני בשאלת היחס לטריטוריאליזם ולאווגנדיזם. שתי מגמות התנצחו במועצה. האחת, שהונהגה על-ידי אוסישקין, טענה לעקירתם הנמרצת של הרעיונות הטריטוריאליסטיים על-ידי פסילת הברותם בהסתדרות הציונית של כל הנוקטים נוסחאות טריטוריאליסטיות ואוגנדיסטיות.⁷ ואילו השנייה, שמשכה את השראתה מצ'לנוב, ונתמכה בתוקף על-ידי אידלסון, הסתייגה אף היא מן האידיאולוגיה הטריטוריאליסטית, אלא שהתרה, להימנע ממתחתת הקו ומקרקע ארגונית חריף. היא ביקשה לטפח אווירה סובלנית, וגישישה אחר נוסחה שתתיר דו-קיום ארגוני עם מי שהיו אווגנדיסטים ויכופו עצמם לרוב החדש.

פלוגתה זאת חצצה אף את הסיעה הפועלי-ציונית. וכפי שמדווח הרמוני, 'בין הנוטים הסד לטריטוריאליים אבל לא לטריטוריאליזם רואים רק מספר "פועלי ציון",

3. מכתבי לייב יפה לאוסישקין מה'16 ביוני (מברק), מה'3 ביולי, מה'8 ביולי; מכתב לחיים כצלסון בארכיון אוסישקין (אצ"מ). המכתבים פורסמו בספר על-ידי בנימין יפה: ל' יפה, בשליחות, עמ' 39 ואילך.
4. כרוניקה, מגליון 26 לשנת 1905 וכלה בגליון 33.
5. 'הזמן' היומי היה מיוצג על-ידי מספר כתבים. לא כולם היו מהימנים על אנשי אוסישקין. בין הכתבים ששלחו מפרי עטם לעיתון במהלכו של הקונגרס, אפשר למנות את הרמוני, משה קליינמן, טביוב, הררי ו' רוזנסקי. סקירת אירועי הקונגרס התלה ב'הזמן' מגליון 148 של שנת 1905.
6. כרוניקה, 1905, גליון 27 (15 ביולי), עמ' 5.
7. מכתבי בוגרשוב וריקוביץ אל אוסישקין מה'28 ביוני ומה'3 ביולי 1905 (אצ"מ, ארכיון אוסישקין, A/24/35).
8. הרמוני, הזמן, 1905, גליון 150 (ה'18 [27] ביולי).

ולעומתם — במאמר מוסגר — "חברים" אחרים — ציונים ארצישראלים קיצוניים המה כרום חברי הקונגרס הציוני, חרמוני מביא אף את נימוקם של בעלי הדעה המפשרת שבין פועלי-ציון. הארץ-ישראלית שלהם, גורסים הם, היא טריטוריאליה. בעיקרו של דבר הם טריטוריאליסטים. לעם ישראל נחוצה ארץ, אלא שהארץ היותר טובה והיותר ראויה להתישבות יהודית לאומית היא ארץ ישראל.⁹

'פולשתיניזם מעשי' זה, בניגוד לארץ-ישראליות העקרונית (כיוון שאוהבים את הארץ) עורר כנראה את חמת זעמו של מנחם שיינקין מבסרביה, אשר התפרץ בדברים בוטים נגד פועלי-ציון. הוא חוקע את יומרותיהם והטיח ש'כל ציונותם היא התארי-צות להתאים שיטתם לתורת מארקס'. הוא גם לא נרתע לקרוא להם 'לצאת את ההסתדרות הציונית'.

מן הכתבה מסתבר, כי דברי שיינקין עוררו סערת רוחות במועצה, וברוכוב שיסעהו בקריאת תגר עולבת — 'אידיאולוג, פראזיולוג' (אפשר שמלים אלו נשתרבו לתוך גאום ממושך יותר). מכל מקום, מוסיף העיתונאי שבאולם נשתררה פליאה לגבי אוסישקין, שאיננו נוהג נשיאותו ברמה, 'מרשה לפועלי-ציון ככל העולה על רוחם'. ועוד מצר הכתב שיוקרתו של אוסישקין אובדת בעיני אוהדיו, המגנים אותו על כי מבקש הוא לאחוז בחבל בשני קצותיו. אולם 'דיפלומטיותו לא תעמוד לו. את לב פועלי-ציון לא יתפוס'.¹⁰

הבאתי מתוך דינים וחשבונות של שני כתבים, הדגים באירועי היום הראשון, והמעניין הוא ששניהם כוללים את ברוכוב בסיעת פועלי-ציון. חרמוני חוזר ומטעים במפורש, כי 'בין מצדדי הא"י הטריטוריאליה או הטריטוריאליה הא"י אנו רואים את צבי אברהמי ואת הפועלי ציון ברוכוב'.¹¹

יש יסוד להניח, כי עם שהבחין חרמוני בארץ-ישראליות הטריטוריאליה של ברוכוב, העשויה לקרבו לטריטוריאליסטים, לא נתכוון לספחו על המפשרים. בכתבה מה-13 ביולי, שעוד אחזור לדון בה, הוא מבליט בהרחבה את נאוומו התוקפני של ברוכוב בעת התוועדות אחרת של ציוני-ציון נגד אנשי 'המועדון הציוני', שחיפשו הסדר כדי להיענות לדרישות הנוהליות של הטריטוריאליסטים בפורקונפרנציה הרוסית.¹²

למחרת, בשבת, קיימו הסיעות השונות התייעצויות, וכפי שמציין 'רוזנסקי' התגבשה במהלכן סיעת 'הבלתי מתפשרים', שעם מנהיגיה נמנו ד"ר קלוזנר, מוסנזון, שיינקין, בוגרשוב ועוד, ואשר שמה לה למטרה 'להלחם בכל עוז נגד פועלי-ציון הארצישראלים המודים בארץ-ישראל אך מנקודת הראות של הארציות'.¹³

9. שם.

10. הזמן, 1905, גליון 148 (12 [25] ביולי). התפרצות ברוכוב נגד שיינקין אפשר שהיתה חלק מנאום. בהקשר זה אמר לי יצחק גרינבוים כי זכור לו איזה נאום של ברוכוב שלא נשא חן בעיני אוסישקין.

11. הזמן, 1905, גליון 150 (14 [31] ביולי). 'המועדון הציוני' שיקף את גישתו של צ'לנוב ותומכיו בקרב ציוני-ציון.

12. הזמן, 1905, גליון 153.

13. הזמן, 1905, גליון 149 (13 [26] ביולי). מכתב בוגרשוב לאוסישקין, אצ"מ A/24/35.

בערב, במוצאי שבת, נתכנסו ציוני-ציון לשיבתם השנייה כדי לפסוק בעניין ההחלטה העקרונית נגד האוגנדיזם והטריטוריאליזם, שהוגשה על-ידי ועדה בהרכב של עשרים איש, נציגי כל הסיעות. בישיבה חוללו פועלי-ציון סערה, בתבעם במפגיע לנאום על הנושא הזה. אוסישקין התעקש וטען כי על המושב להסתפק בסעיף הנדון בקבלת סיכומים בלבד, שכן הערב נועד להרצאה ולוויכוח בשאלות עבודת ההווה בארץ. קרוב לוודאי, כי עמדת אוסישקין כלפי פועלי-ציון נתקשה קמעה, ומעתה תתגלה בדיוני הקונגרס כטבעה בחותם של אי-אמון ואיבה. כלום נתכוונה קשיחות זאת לשתי הקבוצות שבקרב פועלי-ציון? לעניין זה אדרש להלן.

משכילה אוסישקין את נאומו הפרוגרמתי בעניין עבודת ההווה בארץ, הושמעו בהתייעצות הרצאות אחדות שבאו אך ורק כדי להרחיב את יריעת הבעיה וכולן הודהו עם דרישת אוסישקין. בין המרצים היו הד"ר אביגדור יעקובסון וד"ר הלל יפה מארץ-ישראל. האחרון נתקבל במחייאות כפיים סוערות. גם פועלי-ציון השתתפו בדיון על-ידי אברמוביץ (אברהמי) וברוכוב. ושוב רושם הכתב עליו, כי הופעתו נתקבלה במחייאות כפיים. אין להניח כי היה זה מפגן של פועלי-ציון, שכן היה טבעי, שהמרצה הראשון מתוכם יזכה לקבלת פנים אוהדת, והכתב (רוז'אנסקי) לא היה מתעלם מהדבר. אלא שהתגובה היתה משל כל הנוכחים, והיא נועדה לברוכוב אישית.

מכל מקום ניתן לסכם:

- א. ברוכוב נחשב על-ידי העיתונאים כמי שנמנה עם פועלי-ציון, ומצדו לא נעשה שום מאמץ להכחיש את העובדה אלו לא היה כך.
- ב. בקרב פועלי-ציון נספח ברוכוב על אגף 'הבלתי מתפשרים' בגישתו הפלש-תינאית — כלומר הוא נוקט עמדה מקבילה לקבוצת 'הבלתי-מתפשרים' של אוסישקין, בוגרשוב ומוסנוז, ובכך הוא נבדל מקבוצה אחרת של פועלי-ציון.
- ג. בשאלת ארץ-ישראל הוא נוקט את הביסוס המעשי ולא את הביסוס העקרוני (נגד פלשתינאמניה). ונראה כי בזה הוא מסויג מקבוצת אוסישקין.¹⁴

בפורקונפרנציה הרוסית

נפנה עתה למידע על הופעת ברוכוב בפורקונפרנציה הרוסית. כפי שנהוג היה בכל קונגרס, נקבעה התוועדות מוקדמת של ציוני רוסיה ב-11(24) ביולי. ברגיל עסקו ישיבות מסוג זה בבחינת הדין והשבון של המורשים לשנים שבין קונגרס לקונגרס ובהתווית קווי פעולה לעתיד. הישיבה נפתחה בשעות הערב, בהנהלתו של טיומקין.¹⁵ הוא הציע לבחור נשיאות במתכונת מקובלת: יושב ראש, שני סגנים ושלושה מזכירים (לעברית, לרוסית וליידיש) ולזה צירף הודעה

14. עיין ב' ברוכוב, 'לשאלת ציון וטריטוריה', כתבים א, תל-אביב 1955, עמ' 85 ואילך; וכן מכתבו של ברוכוב לאוסישקין מן ה-2 באפריל 1905 (מ' מינץ, 'איגרות ברוכוב לאוסישקין', הצינונות, ב (תשל"א), עמ' 282.

15. ראה כרוניקה, 1905, גליון 28, עמ' 12.

כי הפעם מסרבים המורשים להיבחר לנשיאות, והיא צריכה להיקבע מקרב הצירים בלבד.¹⁶

את רשות הדיבור נטל הד"ר אלכסנדר שטיין מיליסאבטגארד מטעם האוגנדיסטים, והציע כי היושב ראש ייבחר מקרב הרוב, היינו ציוני-ציון, ואילו הסגנים ייבחרו, אחד אחד, מבין הטריטוריאליסטים והאוגנדיסטים. נוסחתו של ד"ר שטיין להרכבת הנשיאות חרגה מהדפוסים המקובלים והסבה מבוכה לטיימקין. בתגובתו לא העלים את אבדן העצות שהוא שרוי בו והודה, כי יש חידוש בהצעה, לפי שזו הפעם הראשונה בתולדותיה, שציוני רוסיה מפולגים למפלגות מוגדרות. ברם, במקום להתיר ויכוח במליאה, בחר להגיש את הדרישה להצבעה מיידית.¹⁷ אך בטרם הצבעה, ניתנה לנציגי הסיעות רשות ההצהרה. נציג הטריטוריאליסטים, יוכלמאן, הטעים את הזדהות סיעתו עם סיעת האוגנדיסטים. נחמן סירקין, בשם פועלי-ציון-ס"ס (סיוניסטים-סוציאליסטים), תמך בהצעה והצהיר, כי קבוצתו איננה מבקשת מקום בנשיאות, מפאת האפשרות שלא תוכל לשאת באחריות בעבור מעשיה.¹⁸

גם ברוכוב היה בין מוסרי ההודעות הפרלימינאריות. ולפי שטעמו של העניין נוגע למוקד בירורנו, אנסה לפרוש את יריעתו המלאה. ראשית נתקלה הופעתו בשתי תגובות עיונות. האחת עם הפתיחה, בה הצהיר 'בשם קבוצת הציונים הסוציאליסטים, המכונים פועלי-ציון הפלשתינאים'.¹⁹ כתב 'הצפירה' מדווח 'כי ברוכוב מודיע בשם פ"צ הציונים' ונתקבל בצחוק מקרב פ"צ. קוראים: זיוף! צביעות!

בור ג'וי!²⁰

'הזמן' תיאר תיאור מרשים עוד יותר, וזו לשונו:

מר ברוכוב מפולטאווה רוצה להודיע גם הוא בשם כתת "פועלי ציון" [...] אבל עוד המלה על לשונו ובשורות פועלי ציון מוחים בכח נגד השם הזה. סירקין וחבריו צוחקים; "גם אלה פועלי ציון!" ואולם מר ברוכוב עומד על דעתו שדוקא הם הנם פועלי ציון אמתיים ורק אחרי חצי שעה של התוכחות הסכים להוסיף: פועלי ציון הישנים המחזיקים בפלשתינא [...] (1905, גליון

(151)

הודעתו של ברוכוב, אליבא דכל הדיווחים, נסתכמה בטענה דלקמן: 'עם שהננו מודים בעקרון הנציגות היחסית בבחירות, הרינו מסתלקים מנוסחתו של שטיין, לפי שאיננו רוצים לתת מקום לסיבוכים יתרים במהלך הבחירות'.²¹ אף הודעתו עוררה גל של תגובות מחאה, והדברים מובנים.

16. שם. ההצעה היתה מצד אחד פועל יוצא של הפרוגרמה הארגונית של אוסישקין (ועוד ידובר בה), ומצד שני סייעה לסילוקם של נציגי האופוזיציה ממוסדות הנשיאות.

17. הזמן, 1905, גליון 151 (15) [28] ביולי. ב'יוסחד' נאמר כי טיימקין הציע אלטרנאטיבה, הפסקה בדיונים (1905, גליון 29).

18. הזמן, 1905, גליון 151 (15) [28] ביולי.

19. כרוניקה, 1905, גליון 28, עמ' 13.

20. הצפירה, 1905, גליון 150. ההדגשות שלי.

21. הניסוח על פי ה'כרוניקה', 1905, גליון 28, עמ' 13. נוסח הודעתו של ברוכוב על פי

כידוע, לא הגיע מושב זה של הפורקונפרנציה הרוסית לכלל סיום מתוקן, המתנגדים פתחו באובסטרקציה סוערת ומתוכננת. לא הועילו לו ליושב הראש מאמציו לקיים דיון נוהלי מסודר. נואמי האופוזיציה העמיקו את אוזירת האיבה. בעיקר בלט סירקין, אשר ייחס לרוב 'העדר תבונה פוליטי' וכיוון את התקפתו נגד פועלי-ציון. בסערת הרוחות שנתרגשה, נתמך הנואם על-ידי שניים מחבריו, ולפי 'ווסחוד', התגולל השני מהם על פועלי-ציון הפלשתינאים, המתעקשים ביותר באי-רצונם לנהל משא ומתן. והכתבה ממשיכה: 'פועלי-ציון הפלשתינאים מוחים. השמאל (האופוזיציה) תובעים שברוכו ב יחזור על גילוי דעתו הקודם. בלחץ היושב ראש הוא עושה זאת. השמאל מוחא כף באירוניה'.²²

משגבר היושב ראש, במקצת, על סערת הרוחות, הוגשו שתי הצעות נוהליות דחופות. האחת הציעה להפסיק את הדיון ולעבור לבחירת הנשיאות. והשנייה, של יצחק גרינבוים, דרשה להפסיק את ישיבות הפורקונפרנציה, עד שהקונגרס עצמו יכריע ביטאלה העקרונית של האוגנדיזם.²³ רשות הדיבור נתנה לצ'לנוב, שעם התייצבותו לגאום נרגעו הרוחות.

וכך טען צ'לנוב בלשונו של משה קליינמאן מ'הומן':

אני אינני בקי כל כך בסדרי הפרלמנטים באירופה, ובמה שאני מכיר בהם כמדומה לי שאין עדין חוקים קבועים ומנהגים מקובלים בדבר זכויות המעוט בנשיאות. אבל מטעמים אחרים לגמרי אני מכיר בזכותו של המעוט לדרוש גם הוא את נציגותו בנשיאות הנבחרת, ולפיכך מציע הוא שציוני-ציון ישובו לעיין בדבר ויציעו מקץ עיון הצעותיהם.²⁴

פני צ'לנוב היו ללא ספק לפשרה, שתאפשר את דיוני הפורקונפרנציה הרוסית, והיא עלתה בקנה אחד עם חתימת הכללית למנוע קרע ארגוני, בלתי מתאחה, עם האוגנדיסטים.²⁵ כתב 'הומן' שוזר לתוך סיפורו תיאור של אפיוודה שנתרחשה לאהר נעילתו הרשמית של המושב. לפי דבריו ביקשו ציוני-ציון לקיים התייעצות במקום:

ניסו עוד לדבר ז'אבוטינסקי וצ'לנוב, ברוח של רדיפת שלום ומתוך הודאה בזכותה הצודקת של האופוזיציה בגבולות מסוימים, אבל לא להאחד ולא להשני נתנו לסיים דבריהם [...] ז'אבוטינסקי פגש אובסטרקציה מצד חבריו [ציוני-ציון], ביחוד מצד החבר בוגרשוב, אשר צעק כי 'אין לנו הפץ להתרפס בפניהם! בכוחנו נלך! וכאשר ז'אבוטינסקי רצה לדבר עמד בוגרשוב על ימינו ודבר אף הוא. קפץ ז'אבוטינסקי על השולחן, קפץ אחריו גם הוא [...].'

'הומן' הוא בלתי מובן, וכנראה מסולף. נוסח ה'ווסחוד' (גליון 29, עמ' 23) דומה לנוסח 'כרוניקה'.

22. ווסחוד, גליון 29, עמ' 24.

23. הומן, 1905, גליון 150 (27 ביולי).

24. שם, אותם הדברים גם בווסחוד, גליון 29, עמ' 25.

25. הומן, שם. כאן משתקף המאבק בין קבוצת צ'לנוב לבלתי מתפשרים.

למחרת, ב־12 (25) ביולי, נתכנסו ציוני־ציון לשקול את עמדתם בשאלה שנתער-
רה בליל אמש. תיאור מפורט, היחיד שמצאתיו, נכלל בדיווחו של י' רוזנצקי
ב'הזמן'.²⁶

להתייעצות שנתקיימה בתנהלתו של חיים וייצמן הובאה החלטת ועד ציוני-
ציון, שגובשה עוד בערב הקודם, כנראה סמוך לפיזוריה של הישיבה הראשונה
בפורקונפרנציה הרוסית. הוועד ביקש להציע למליאה לדחות את תביעתה של
האופוזיציה משני טעמים: (א) לפי שהם מיעוט. (ב) מפני שאינם עומדים על יסוד
הפרוגרמה הבזילאית, ועל כן ראוי שיוצאו מהסתדרות הציונית. נוח פרילוצקי
קם לדבר נגד הצעת ההחלטה. הוא דחה את רעיון פסילת הברותם בהסתדרות הציונית
וטען לזכותם לייצוג בנשיאות. גם צ'לנוב התייצב לימנם, אלא שדרש לצמצם את
חלקם בנשיאות. ד"ר שמריהו לויץ קרא תגר על קודמיו בוויכוח, ולפי שנמצאו עוד
רבים אשר ביקשו להגיב על הצעת ההחלטה, הוסכם לקבוע נואמים ראשיים —
שלושה בעד התחשבות בתביעות הטריטוריאליסטים ושלושה נגד כל פשרה ובעד
אישור מלא של החלטות הוועד. והנה בין הנואמים בעד, רושם רוזנצקי את ז'אבו-
טינסקי, אברסון, שוורצמן, ואילו נגד: גרינברג, מוסנזון וברוכוב. נתקבלה
החלטה ברובה הוועד של 110 קולות, נגד 35 ו־24 מנעיים.²⁷

קרוב לוודאי, שבו ביום התקיימה ישיבה סוערת גם של סיעת פועלי־ציון הפלש-
תינאים. אין אנו יודעים את תוכן הדיונים וכיצד נתפלגו משתתפיה במחלוקת. מכל
מקום נדונה שם השאלה שהסעירה את הפורקונפרנציה הרוסית, בכלל, והופעתו של
ברוכוב בשם פועלי־ציון, בפרט. ניתן לשער שהרוב בקרב פועלי־ציון נטה לנוהל
מקל לגבי האוגנדיסטים וצייד במגמת הפשרה של צ'לנוב וז'בוטינסקי. הדברים
מסתברים מן ההצהרה של פטיה מנזון בישיבה השנייה של הפורקונפרנציה הרוסית
ב־12 לחודש בערב, ומהעובדה שברוכוב נתחייב להתנצל בפומבי על גילוי דעתו
מאמש.²⁸

ב־12 לחודש, בערב, נתכנס המושב השני של הפורקונפרנציה הרוסית. היושב
ראש שמשון רוזנבאום הצדיק את העדר חברי הוועד הפועל הרוסיים, בטענה שהם
עסוקים בישיבות הוועד הפועל הציוני.²⁹ את החלטת ציוני־ציון נתבקש להביא
מוסנזון. הודעתו הבלתי פשרנית הטילה שוב את המושב למצב של אנדרלמוסיה.
רוזנבאום השכיל במידה כלשהי לגבור על הסערה, ורשות הדיבור נתנה לפ' מנזון,
אשר הצהיר בשם פועלי־ציון הפלשתינאים כדלקמן:

שום מפלגה אין לה זכות לקבוע עד לקונגרס עצמו, אם חברי מפלגה זאת
או אחרת הם ציונים. רק הקונגרס יהא זכאי להכריע, אם הטריטוריאליסטים

26. 1905, גליון 153 (18 ביולי). רמז גם ב'כרוניקה', 1905, גליון 28, עמ' 51.

27. כרוניקה, גליון 28, עמ' 51. צ' אברסון הוא מאנשי הפראקציה הדמוקראטית בזמן.

28. דער פריינד, גליון 155; כרוניקה, גליון 28, עמ' 52; ווסחוד, גליון 29, עמ' 26. ראה
גם: א בעריכט פון דעם זיעבענטען קאנגרעס, הוצאת ס"ס, 1905, עמ' 18.

29. ווסחוד, גליון 29, עמ' 25.

הם ציונים או לאו. זוהי שאלה עקרונית הכפופה לחלוטין להכרעות הקונגרס.³⁰ ת'ווסהוד' מוסיף שמנוון נגע אף בעניין נוסף ואמר: 'גילוי הדעת שניתן בישיבה הקודמת על-ידי ברוכוב לא היה על דעת כל סיעתנו. אנו, כסיעה גמנענו מלהצביע'.

בעקפין ניתן כאן אישור שבין הנמנעים בישיבת הבוקר של ציוני-ציון היו פועלי-ציון, פרט לברוכוב, ועוד אי-אלה חברים שנספחו עליו. עדות זאת מתאשרת חלקית גם על-ידי הידיעה שנתפרסמה ב'דער פריינד'³¹.

נמצא שפועלי-ציון אימצו לעצמם את תפישת גרינבוים, שבעניין העקרוני של הזהות הציונית של הטריטוריאליסטים, יש להתדיין לאחר שתכריע מליאת הקונגרס. לא ברור אם תמכו פועלי-ציון בדרישה לנעילת המושב של הפורקונפרנציה הרוסית עד לקבלתה של הכרעה מוסמכת. אילו נתכוונו להמשך המושב על בסיס של פשרה כלשהי, היה עליהם להצביע בישיבת הבוקר של ה-12 ליולי נגד החלטת ועדת ציוני-ציון. אבל, לפי שנמנעו, יש מקום לסברה כי ביקשו למעשה להפסיק את המושב, וכתב 'דער פריינד' פירש את החלטתם בצורה סובייקטיבית למדי.³²

אולם בכך לא תמה פרשת ברוכוב. על פי 'ווסהוד' עורר גילוי דעתו של מנוון בקשר להצהרת ברוכוב בערב הקודם והודעתו בדבר אופן הצבעתם בישיבות הבוקר, תגובה רועמת מצד ציוני-ציון. הללו עטו אל הבמה ונדמה היה כי יגיעו לידי התגוששות של ממש. ברוכוב נדרש להופיע. ושוב על פי 'כרוניקה' אמר:

הגני מצהיר, שהודעתי מאתמול לא יצאה מאת הארגון, אלא מקבוצה מסוימת הקרובה אלי. ולפיכך יש לראות את הופעתי מאתמול כהודעה אישית כמעט (רעש איום).³³

משה קליינמאן ב'הזמן' מוסר את הדברים בפאראפראזה כדלקמן: 'אתמול בערב, כשהוצעה השאלה ע"ד בחירת הפרזידיום, לא היתה לו אז שום אינסטרקציה מחבריו. כי כל השאלה באה כל כך פתאום, עד שלא יכול היה לבוא בדברים עם החברים ולכן הוא מודיע כי מה שהגיד אתמול "בשם שלושים חברים" היה כמעט דעתו הפרטית'.³⁴ 'ווסהוד' איננו סוטה מתוכן הדברים, אך מתאר את המאורע בצורה

30. כרוניקה, גליון 28, עמ' 51.

31. בגליון 155 מדווח כדלקמן: 'א פארשטעהער פון די פאלעסטינישע פועלי-ציון ערקלערט אז די גרופע פון פאלעסטינישע פוע"צ געהט זיך פונאנדער מיט די ציוני-ציון אין דער פראגע, מיט וועלכער די קאנפערענץ איז איצט פארנומען, און איז איבערצייגט, אז די פאדערונג פון דער מינדערהייט דארף באפרידיקט ווערן'.

32. על פי 'דער פריינד' לא ברורה הצבעת פועלי-ציון. היה עליהם להתנגד ולא להימנע. אפשר שהכתב שמע את הדברים בצורה סובייקטיבית למדי, משום נטייתו טריטוריאליסטים.

33. כרוניקה, גליון 28, עמ' 51 (ההדגשה שלי). (Pächtergenossenschaft) גליון 8, בסקירתו של בנימין נהוונדי, נזכרת הופעת ברוכוב בהקשר לקבוצת 'הבלתי מתפשרים'.

34. הזמן, 1905, גליון 153 [18] 31 ביולי). הנוסח מציל במקצת את יוקרתו של ברוכוב, ואפשר שמשם קליינמאן הודרך לצורך זה.

העשויה להעלות על הדעת את האפשרות כי ברוכוב הוכרח להצהיר הצהרה, מאחר שהאספה לא הסתפקה בגינויו העקיף בפי מגזון.

כנראה שהאינפורמציה שניתנה בעיתונם של פועלי-ציון האוסטריים מוסבת אף היא על אותו העניין. ב'דער יודישער ארבייטער' מ-15 באוגוסט 1905, פרסם כתב העיתון (כנראה שלמה קפלנסקי) דו"ח על הקונגרס, ובפסקה אחת נתפנה לטפל בענייני פועלי-ציון. הוא מבחין בקרב סיעת פועלי-ציון הרוסית (הפלשתינאית) בשתי קבוצות:

א. קבוצת לבקובסקי הראדיקאלית (לדעת הכתב), שחבריה באו מווארשה, יקאטרינוסלאב, קיוב, דווינסק, רוסטוב.

ב. קבוצת ברוכוב, שחבריה מייצגים את ויטבסק, סימפרופול וכמובן פולטאבה. הקבוצה הראשונה מתאפיינת כאנטי-טריטוריאליסטית השואפת לעבור למאבק נמרץ למען 'הסאציאל-ציוניזמוס', מיד לכשתושג ההכרעה בעניין הטריטוריאליזם. ומשמעות הדבר, הסתייגות מאוסישקין ומדיניותו. ואילו השנייה טענה לחובתם של פועלי-ציון לשמור לאורך הקונגרס כולו אמונים לאוסישקין.

זאת ועוד: אם נאמנו דברי הכתב, ביקשה קבוצת לבקובסקי להתגבש עוד בקונגרס עצמו כסיעה פועלי-ציונית עצמאית ויומרתה עלתה בקנה אחד עם מגמתם של פועלי-ציון מארצות הברית, אנגליה ואוסטריה, ואילו הקבוצה השנייה הסכימה לטשטש את זהותה עד סיום הקונגרס. ועוד מספר הכתב, שקפלנסקי שיתף עצמו בישיבת הקבוצה השנייה, בערבו של יום ג', כלומר בטרם נתכנס המושב השני של הפורקונפרנציה הרוסית, וניסה לשדלה שלא לתת ידה לאוסישקין, אולם לשוא. אף עדות זאת מורה, שלקראת ישיבת הערב של ההסתדרות הציונית הרוסית, היה הקרע בין פועלי-ציון מסוגם של לבקובסקי-מגזון לבין פועלי-ציון מסוגו של ברוכוב, שלם.

המושב השני של הפורקונפרנציה נסתיים בלא כלום. ברם, לסערת הרוחות היה המשך בהתוועדות ציוני-ציון ב-13 לחודש יולי אחר הצהריים. כתבה מפורטת על המתרחש הביא חרמוני ב'הזמן'. מסיפורו עולה, כי בבוקרו של אותו יום נתקיימו התייעצויות של הסיעות, ובכללן של פועלי-ציון הפלשתינאים. שוב אין אנו יודעים את תוכנה. בישיבת המליאה של ציוני-ציון לא באו, כנראה, לידי ביטוי מפורש הניגודים שבקרב פועלי-ציון. פתח את ישיבת המליאה אוסישקין, אשר טען, בין היתר, למסירת התפקידים בתנועה הציונית לידי ציונים מהימנים, והטיף לקשיחות ביחס למבקשי הפשרות לסוגיהם. הוא תבע עמידה ממושמעת ואחידה בקונגרס על אף חילוקי הדעות. לתוך דבריו נשתרבב אף איום: 'יחד, ברוח מאוחד, צריכים אנו להלחם עם אויבנו הכללי. ואלה שבאופן זה או אחר — ואפשר גם בלי הכרה והבנה — לא ישימו לב לתכנית ההיא — הפרייבורגית — ונוספו גם הם על

ש ו נ א י נ ו .³⁵

35. חרמוני, הזמן, 1905, גליון 153 (18 [31] ביולי). המובאות — מאותה הכתבה (כל ההדגשות שלי).

הוויכוח שב וחשף את המחלוקת בין הקיצונים למתונים שבקרב ציוני-ציון. אלה תבעו, כאמור, את אחדות העיקרון והטכסיס, ואילו האחרים ביקשו להפריד, לא לדחוק את הקץ ולא לשאוף לעקירתם של הטריטוריאליסטים והאוגנדיסטים. הרמוני מביא תקציר מנאמו של ברוכוב, כמדגם לנוסחם של הקיצונים; והנה לשונו:

בעוד ימים ובינינו לבין הטריטוריאליסטים, מתנגדינו מבחון, העומדים עוד בפנים — ביחד עם אלה, הקוראים לעצמם בשם ציונים מדיניים — תתחיל מלחמה. והמלחמה תהיה כנראה לחיים ולמוות! לו היתה המלחמה הזאת רשמית, לו בלחמנו עם עם אחר ולו יצא או איזה איש בגדנו הלא היינו שופטים אותו על פי משפטי המלחמה? מצב מלחמה הוכרו במחנה. נחוקק חוקים מיוחדים לשם המצב הזה ולשם הצלת האידיאל שלנו. את התכנית הזאת קבלו עליהם לחובה רוב הציונים ואיך זה ימצא חלק אחר, קטן, שימאן בה. הלא בוגדים הם בנו, בציונות ובארץ ישראל, ממש כטריטוריאליסטים! כולנו מודים — אהרת לפחות לא שמעתי — כי על כל אחד מאתנו לותר על הלוקי הדעות שבינינו בנוגע לשאלות אחרות ולהתאחד, אך הנה גם שמעתי, כי מספר ציוני-ציון יסדו איזה "קלוב ציוני". מה טיבו של עובר זה? הלא הוא או לצרינו?

עם כל ההסתייגות האפשרית לגבי מידת מהימנותם ודיוקם של הדברים האלה, שנרשמו על-ידי הרמוני והובאו בלשונו, ברור שברוכוב נקט נוסח הזהה כמעט לחלוטין עם מגמתו של אוסישקין. גם הוא הטעים את מצב המלחמה. גם הוא ראה את האוגנדיסטים והטריטוריאליסטים כמצויים זמנית ('עוד') בהסתדרות הציונית; ושכל הנוטה להם חסד, יש לשאול לגביו 'הלאו הוא או לצרינו'.

על דברי ברוכוב השיבו פרלמן מאודסה וגרינבוים מווארשה, שנמנו על 'הקלוב הציוני'. שניהם נקטו לשון התגוננות והשתדלו שלא למתוח את הקו. הם עמדו על חשיבות העיקרון הפלשתינאי, אלא שאיננו מחויבים לסור למשמעת איזה קומיטטה, שגבחר בסוד בפרייבורג' — לשון פרלמן, ואילו גרינבוים הבטיח לציית להחלטות הוועד של ציוני-ציון שנקבע בפרייבורג.

הגדיש את הסאה נואם, שדרש להבחין בקרב המורשים, בין אלה שהם 'נוחים' לבין אלה שהם 'קשים'. הוא תבע לבחור לתפקידים 'מורשים ציוניים'. צ'לנוב, אשר העריך, ובצדק, את הדברים כהתרסה נגדו, השיב מלחמה שעה:

בנוגע לציון קשה הנני כברזל, ואינני מתפשר. מוצק אני כרוב היושב באולם זה [...] בנוגע לציון ובהתנגדות לטריטוריאליזם, תמים דעים אנכי עמכם. אני מתפרד קצת מכם והולך לשטתי שלי אך בנוגע לטכסיס המלחמה, עלינו לכבוש את האויב לאו דוקא בכוח, כי אם בצדק, כפי שאני משיג אותו.

בו בערב קיימו ציוני-ציון אספה, כדי להביא לידיעת הצירים את הנחיותיהם. על פי 'כרוניקה' ריכזה האספה קהל עצום. נאמו ד"ר שמריהו לזין עברית, וולאדימיר-יונה טיומקין רוסית, ד"ר היינריך לוה גרמנית וקארל שטאנד פולנית. הנואמים ביססו, כל אחד בלשונו ועל פי דרכו, את החלטת פרייבורג, וזו אושרה במהיאת

כפיים סוערת. ברם, המפגן של תמימות דעים כללי היה מראית עין בלבד. עם סיומה של האספה נתגעשה מחלוקת מאחורי הקלעים. פועלי-ציון ביקשו להביא לידיעת הקהל את הסתייגותם מהחלטת פרייבורג. על פי 'דער פריינד' נתכוונו להביא גילוי דעת נפרד. אוסישקין הצביע על בקשתם וזו נדחתה. משתמה האספה, רצו פועלי-ציון למחות בו במקום, אלא שנסיונותיהם הושמו לאל.³⁶

למחרת, ב'14 (27) להודש, בין ישיבת הפתיחה של הקונגרס לבין הישיבה השנייה, שנועדה בו ביום לשעות אחר-הצהריים, נתקיימה פגישת בירור של ציוני-ציון הרוסיים בקשר לתקריט. מתברר, כי הגורם שהמריץ את הנהלת ציוני-ציון לקיים את הבירור, היה החשש שמא יצטרפו חלק מפועלי-ציון למתנגדים לבחירתו של אוסישקין כאחד מסגני הנשיא במושב הקונגרס השביעי. אוסישקין, שפתח את הבירור, ביקש לצמצם את המחלוקת להבהרת חלקו הוא בתקריט האספה, וסיפר את תולדות הכנתה. על כינוסה החליט עוד הוועד שנבחר בפרייבורג. בוועד הוקצו לפועלי-ציון שני נציגים, 'שאחד מהם, מפני סבה בלתי ידועה לנו, לא היה בא כלל לאספותינו. ולפי שמטרת האספה היתה 'להוכיח לכל הציונים, כי בנוגע לציון, כל הציונים האמיתיים המה בדעה אחת, הוסכם על מספר גוואמים שידיברו בשבח החלטת פרייבורג ואחר כך תוגש לאישור.³⁷

נקבעו ארבעה גוואמים. הגוואם הרביעי שהוצרך לשאת דברו ביידיש, הוקצה לפועלי-ציון. אבל גם בנוגע לארץ-ישראל אין כל אחדות בין פועלי-ציון ולו עמדנו על דעתנו — סיפר אוסישקין — כי הגוואם הו'ארגון יהיה פועלי-ציון, צריכים היינו להעמיד שני גוואמים, ולבכר את הו'ארגון על השפות האחרות ובפרט על שפתנו. וזה לא היה רצוי, ועוד סיבה לדבר: 'המפלגה הזאת היא היותר קטנה בתוכנו. החלט, אפוא, שהגוואם יהיה חיים וייצמן. פועלי-ציון מיחו ונימקו את התנגדותם בעברו של הגוואם. הם איימו בשערוריה במהלכה של האספה. אוסישקין הגיב בטענה 'שהקהל יבין את השערוריה כפוגה מעיקרה נגד החלטת פרייבורג ולא נגד הגוואם, ויעץ לפועלי-ציון לשקול בדעתם. מאוחר יותר בא אחד הנציגים והודיע כי פועלי-ציון מבקשים רשות להסביר לקהל את סיבת מחאתם ואחר כך יעזבו את האולם במופגן. אלא שבינתיים הגיעה ידיעה כי הגוואם המיועד ייעדר מהאספה. על כן נראה היה לאוסישקין, כי ממילא בטלה העילה למחלוקת. אז הודיעו פועלי-ציון כי ימחו על עצם הרעיון למסור את רשות הדיבור לווייצמן.

כאשר נפתחה האספה דרש נציג פועלי-ציון את רשות הדיבור, ואוסישקין טען להצדקתו, שלא שמע כי הלה ביקש לגאום בנוגע להחלטה הפרייבורגית. מסתבר

36. דער פריינד, 1905, גליון 156. כרוניקה, 1905, גליון 28 (28 ביולי), עמ' 57. משה קליינמאן (הזמן, 1905, גליון 153) מאשר כי 'הפצו לפרסם את ההחלטה שלהם שתכנה הוא כי אמנם עומדים ביחד עם כל הבלוק על הבסיס הפלשתינאי, אבל הוא אינו להם החלטה פרינציפאלית. בפרינציפ הם מכירים רק את הטריטוריאליות בציונות, אבל במעשה אינם רואים שאפשר להשיג את משאת נפשם מלבד ציון'.

37. הזמן, 1905, גליון 155 (20 ביולי [2 באוגוסט]). הפגישה תוארה עליידי חרמוני. התיאור והמובאות להלן מאותו הגליון. ההדגשה שלי.

שלאורך כל הערב התנהל משא ומתן עם פועלי-ציון כדי למנוע את הופעתם המתב-
 דלת. אוסישקין קבל על ריבוי הדעות והמשלחות שבקרבתם, ש'בלבלוהו' לחלוטין. הוא
 סיים בהערה אישית, בנוגע לבחירתו כסגן נשיא של הקונגרס: 'שמעתי אומרים כי
 רבים מכם יפגשוני שמה בשריקות. לפגישות כאלה מצד הטריטוריאליים הורגלתי
 כבר ואיני פוחד מכל זה. אבל אם גם אתם קמים נגדי, אז המצב הוא אחר לגמרי,
 וזה מה שצריך לברר'.

ענה לאוסישקין פ' מנזון, שלא הכחיש את העובדות, אבל האירם באור שונה.
 (הכתב לא פרט בנידון, וחבל). אלא שבמסגרת דבריו ביקש מנזון להעמיד את
 המכונסים על העובדה שהוא מדבר בשם סיעה אופוזיציונית. וכאן מוסיף הכתב
 ומבאר: 'בניגוד לכתה אחרת מפועלי-ציון עם ברוכוב בראשה, ההולכת יד
 ביד את ציוני-ציון'.

ככה תמה פרשת הפורקונפרנציה הרוסית וספיחיה. מה נובע, אפוא, משורת
 העדויות ?

- א. גם בפורקונפרנציה הרוסית נמנה ברוכוב עם סיעת פועלי-ציון, אלא שהוא
 מייצג בתוכה את הקו הנוקשה, הוזהה עם מגמת אוסישקין וחבריו במליאת
 ציוני-ציון.
- ב. ברוכוב הוא קרוב לוודאי אחד משני החברים המייצגים בוועד ציוני-ציון את
 פועלי-ציון. הוא משתתף בישיבות ומעודכן עד למאוד לגבי הכוונות, ואילו
 החבר השני המייצג את הקבוצה שבשמה דיבר מנזון, לא נכח בישיבות,
 כנראה, בכוונה תחילה.
- ג. הופעתו של ברוכוב במליאת הפורקונפרנציה ובמליאת ציוני-ציון, לא רק
 שאיננה על דעת כל פועלי-ציון, אלא צביונה הוא אנטאגוניסטי מובהק לגבי
 חלק מהם. פועלי-ציון מיסודם של לבקובסקי-מנזון חותרים להביא את
 הדבר לידיעת הקהל הרחב. גם ס"ס מודעים למצב.
- ד. בין אוסישקין לשיינקין יש חילוקי דעות לגבי היחס לפועלי-ציון. שיינקין,
 שאיננו מעודכן דיו, כורך אותם יחד לגנאי, ואילו אוסישקין אוהד את קבוצת
 ברוכוב, ההולכת יד ביד עם ציוני-ציון.
- ה. מאחורי הקלעים של הפורקונפרנציה פועל איות 'קו מי ט ה', המכוון את
 התמרונים השונים.
- ו. בפורקונפרנציה נעשים מאמצים טכסיסיים למנוע את הופעתם הבדלנית של
 אנשי לבקובסקי, ואוסישקין נזקק בעניין זה לתרוצים שונים. ברוכוב משובץ
 בהליכים אלה.

בקונגרס הציוני השביעי

כבר בפתח הדברים, מוצא אני לבחון להטעים את התרשמותי שלעומת נוכחותו
 האינטנסיבית של ברוכוב בעת דיוניהם של ציוני-ציון בפרייבורג ובבאזל, בתוך
 מושבי הפורקונפרנציה הרוסית ומסביבם, בולט רפיונה בישיבות הקונגרס הציוני
 עצמו. קולו של ברוכוב נדם, כאילו, הן בעת הוויכוח המדיני והן בעת ההתנצחויות

מסביב לפעילות המעשית בארץ. תחושת מציאותו מתחדשת רק עם המעבר לדיון הארגוני, כלומר ביום א', ה-17 (30 ביולי, בעת ישיבת הערב. הערכתי מיוסדת לא רק על הפרוטוקול היבש של ישיבות הקונגרס,³⁸ אלא גם על המידע בדבר הפעילות שמלבר, המכונס בעתונות היומית והפריודית.

אפשר לתרץ את העובדה בריבויים של אישים ציוניים אשר התרפקו על בימת הנואמים ודחקו את הצעירים מקרוב באו. ואפשר שהסיבה היא שפועלי-ציון הפלש-תינאים היו מיוצגים על-ידי מאטים ולבקובסקי כ/גנראל-רדנר/ בוויכוח הכללי, והדבר שיקף את משקלם די והותר.³⁹ על פי המקורות המצויים, אין אנו יכולים לדעת, כיצד ומדוע נקבע לבקובסקי לנואם ראשי בשם פועלי-ציון. 'הסכמתו' או השלמתו בדיעבד, של ברוכוב שלבקובסקי ייצג אותו בוויכוח הכללי, עם שהיא עשויה להסתבר מטעמים ארגוניים, היא מוקשית מהבחינה העקרונית, מפני שבנאאמו של לבקובסקי הדהדו היטב נעימות ה'זוזורוז'דניה', וברוכוב השכיל להשגיח בהן.⁴⁰

ברם אפשר, וכך עולה מעדותו של כתב 'דער יודישער ארבייטער' האוסטרי, שלאחר התקרית באספה של ציוני-ציון (ב-13 [26] ביולי), התלכדו שתי קבוצות פועלי-ציון לסיעה אחת וקיבלו עליהן את הגישה האנטי-אויסישקינית.⁴¹ אלא שגם אם נקבל סברה זאת, תישאר פתוחה השאלה, כלום הזדהה גם ברוכוב עם לבקובסקי, או רק נדחק לעמדת מיעוט מבוטל?

ברוכוב חוזר ומפגין את נוכחותו בוויכוח הארגוני, על-ידי תיקון להצעתו הנוהלית של ש' רוזנבאום, שהמליצה על בחירת ועדה שתגיש לקונגרס הצעה לשינויים בתקנון הארגוני.

ברוכוב הצהיר על התנגדות לבחירת הוועדה. הכרחי, לדעתו, לקיים בשאלה זו ויכוח אשר יחשוף את מגוון הדעות ויאפשר לקבוצות השונות לבטא את השגותיהן. וכשתיבחר הוועדה נחוץ שיסופחו אליה אנשים מהקבוצות והזרמים המיוצגים בקונגרס.⁴² אפשר ובהערתו הנוהלית מרמז ברוכוב לביקורת על ההסתדרות הציונית

38. Stenographisches Protokoll der Verhandlungen des VII Zionisten Kongresses und des ausserordentlichen Kongresses in Basel, Berlin 1905. (להלן פרוטוקול)

39. אפשר שקביעתו של לבקובסקי כאחד 'הגנראל-רדנרים' היתה נסיון להפיס את דעתם של פועלי-ציון על-ידי אוסישקין ואנשיו לאחר האספה של ציוני-ציון.

40. אצטט שתיים: (1) 'ברם, למען השגת המטרה הזאת הכרחי, שהעם היהודי עצמו, ההמון עצמו יהיה לנושא האידיאה הזאת. רק על-ידי הפעילות היוצרת של ההמון עצמו, על-ידי כוחותיו הוא יש להשיג את הטריטוריה'. (2) או: 'חירות העם היהודי מן ההכרח שתהא פועל ידי הוא'. (כרוניקה, 1905, גליון 29, עמ' 3. ההדגשות שלי)

41. דער יודישער ארבייטער, 1905, גליון 13 (15 באוגוסט), עמ' 3.

42. ראה כרוניקה, 1905, גליון 30 (5 [18] באוגוסט), עמ' 13. ברם העדפתי את הנוסח בפרוטוקול, עמ' 189.

מזן הבחינה הארגונית, שרווחה בקרב ציוני-ציון, ולעקרון ההיערכות הפדרטיבית של ההסתדרות הציונית, שיש עמה, כמוכח, גם מתן בסיס חוקי לקיומם של פועלי-ציון כארגון ארצי נבדל במסגרת ההסתדרות הציונית הארצית. מעניין שרוונבאום נענה מיד לתיקונו של ברוכוב, והצעה נתקבלה בגרסתה המתוקנת.

בדיוני ה-18 (31) לתודש, שהוקדשו בין היתר, לניסוח ההחלטה בדבר העבודה המעשית בארץ, לא נטל ברוכוב את רשות הדיבור. הוא חזר אל הבמה עם פתיחת הוויכוח במליאה בשאלות הארגון, והיינו ב-19 בתודש (1 לאוגוסט), בישיבת הערב. בשל ריבוי הנואמים בבעיה, העלה ברוכוב את הרעיון לבחור שמונה נואמים ראשיים. תכפה לו לאתגר הצעה אחרת, שדרשה לצמצם את מספרם לארבעה, והיא אושרה: ברוכוב היה הראשון מבין ארבעת הנואמים (יחד עם בראודה, סימון ומטוסוב), ואין ספק שנאומו אף היה המרשים ביותר. ככל שהעיתונות נדרשה לעניין, ציטטה את הנאום הוה בלבד.⁴³ אביא את הנאום כפי שניתן על-ידי כתב 'הזמן' (נוסח 'דער פריינד' איננו סוטה ממנו):

האורגאניזציה שלנו איננה עומדת בפני שום בקורת. מטבעה היא רדומה כל הימים ורק לפני הקונגרס היא מתעוררת מתרדמתה. גם בימי הרצל היתה ההסתדרות רדומה ואילו הוא לבדו היה ער כל הימים. אלמלא היתה לנו מלחמה באויבי הציונות, הטריטוריאליסטים למיניהם, לא היתה התנועה שלנו מגלה חיוניות כזאת גם בימים האחרונים. המאבק הפיח בה רוח חיים וחושש אני שעתה אחרי כלות המלחמה הזאת, ישוב הכל לקדמותו. אם רצוננו בהסתדרות ערבית, עלינו להתיר בקרבה מפלגות. וזה יתכן אם ננהיג את העקרון הפדרטיבי, שתהא כל מפלגה עומדת ברשות עצמה ומנהלת עסקיה בפני עצמה, או אז תהיה מלחמת דעות מתמדת בין המפלגות ובכל המחנה הציוני יורום זרם של חיים ותנועה. יש לאפשר למפלגות השונות לשגר אנשיהן לכל מוסדות ההנהגה בהסתדרות, מלבד המוסדות שאין להם תפקידי הנהגה, כי אם מוטלת עליהם ההוצאה אל הפועל, או אלה הדורשים מומחיות מסוימת.

יש לשים קץ אחת ולתמיד לטפוס של הסתם-ציוני. אי אפשר שיהיו אנשים בלתי מתעניינים כלל בגורל הציונות ורק משלמים שקלים, מעשה נדבה, קובעים את גורלה של הציונות. יש לקבוע שני מיני שקלים: אקטיבי ופאסיבי. לפעיל ציוני חרוץ ינתן השקל האקטיבי המעניק את הזכות לבחור ולהבחר ואלו לסתם נדבן ינתן השקל הפאסיבי. בקורת אפשר להנהיג, אם נקבע, שאדם הבא לקנות ביזמתו את השקל הוא חבר למפלגה כל שהיא, ומגיע לו שקל אקטיבי ואילו אלה, אשר להם צריך למכור את השקל ע"י שדול, יקבלו שקלים פאסיביים. אשר לערבות, נתן לסמוך על ישרם של החברים. והדבר

43. הזמן, 1905, גליון 165 (2 [15 באוגוסט]); פריינד, גליון 163; ווסחוד, 1905, גליון 32 (11 [24 באוגוסט]), מצטטים רק את ברוכוב. מטוסוב הנוכח איננו אלא כינויו של מאטיס לבקובסקי.

דרוש מאוד, כי אם בשאיר גם להבא את הנוהג לראות כל רוכש שקל כציוני נזכה בעתיד שוב לקונגרסים ריקים וקטנונים כאלו (סערת מחאות). הסדר הקים בקרבנו איננו דימוקראטי כלל, זהו פלביסיטי. גם נפוליאון השלישי נבחר ע"י משאל עם, אבל הכל יודעים, שלא היה נבחר הדימוקראטיה. כן אין לחשוב את הקונגרס הזה למיצג הדימוקראטיה. ואם נגזר עלינו לקים קונגרס-סים כאלה, הרי מוטב שלא יהיו קונגרסים כלל (מחאות). כן יש לשלול מהמורשים את הזכות השמורה להם לאשר או שלא לאשר את בחירות הצירים לקונגרס. מדה ריאקציונית היא להפקיד את גורל הבחירות בידי "ממשלה". במקום זה עלינו למסור הענין בידי ועדה לגיטימאציונית. הקונגרס השביעי למדנו איזה קאנצלאריומוס ובירוקראטיה שוררות בתוכו. למען להגיע לכס הנשיאות יש להבקיע חומות בצורתו. שטה זאת יש לבטל מיד. יש לבחור ועדה ארגונית, שתורכב מנציגי הפדרציות כולן, אשר ינהלו את הקונגרס ועבודתו ויתווכו בין הנשיאות לצירים. כלנו באנו הנה ללא תכנית מיוחדת בדבר האורגניזציה ואיך יתכן שנשפוט ברגע האחרון על עניני האורגניזציה. רובנו הגדול נוכח בפעם הראשונה בקונגרס ורעדה אחזתנו למראה עינינו [...]

ברוכוב לא סיים את דבריו, זמנו הקצוב חלף. תחנוני, שיתר לו להמשיך, לא נענו. הכתב טוען כי הקהל גילה אדישות. עם זאת ייתכן כי דבריו עשויים היו בחלקם הגדול לעורר קוצר רוח ותגובה עוינת.

בטרם נעין בסעיפי נאומו של ברוכוב, יש עניין לציון, כי מטעם פועלי-ציון הופיע נואם ראשי נוסף, המכונה בפרוטוקולים מטוסוב.⁴⁴ כתב 'הזמן' מציון שנאום מטוסוב לא היה אלא הזרה על דברי ברוכוב, ויש לתמוה על שום מה נחוץ היה נואם שני. העיתונים האחרים לא מצאו לנחוץ להביא ולו משפט בודד אחד מתוך דבריו. ברם, עצם העובדה שפועלי-ציון חוזרים ומתייצגים על-ידי שני נואמים, כלום איננה מלמדת שהם חזרו ונפלגו במישור הפנים סיעתי, או אפילו יותר מזה?

זאת ועוד, הרי ראינו כי בקשר לאספה של ציוני-ציון מיאן אוסישקין להצעה לקבוע נואם בידיש מטעם פועלי-ציון, מחשש שמא לא יהיה נואם זה מהימן מבחינה רעיונית על הסיעה כולה. ואילו האפשרות לקבוע שני נואמים בידיש, אשר ייצגו יחד את גוני הדעות בקרב פועלי-ציון נראתה לו סותרת את משקלם היחסי המיצער של פועלי-ציון.

מה קרה איפוא לאוסישקין, או לעושי דברו, שהסכימו לשני נואמים ראשיים מטעם פועלי-ציון, שאף היו הנואמים הבלעדיים מקרב הצירים הרוסיים? אמנם ייתכן שנקטנו כאן השוואה בין ענינים שאינם עולים בקנה אחד. כי אולי אין ההופעה באספה כוויכוח ארגוני במסגרת הקונגרס? אולי נאמר, שההחלטה האנטי-טריטוריאליסטית באספה היתה בשביל אוסישקין עניין הטעון רגישות גבוהה, ומכאן חתירתו העקשנית, שלא ייחשפו גוני דעות העשויים להעיד על קרע אפשרי. לפיכך יש,

⁴⁴ מאטיס לבקובסקי. ראה מכתב ברוכוב לאוסישקין מפברואר 1906 (מינץ, 'איגרות' [לעיל, הערה 14], עמ' 291).

אפוא, יסוד להשערה שטענותיו של אוסישקין להצדקת התנהגותו היו בבחינת תמרון ומערכת תירוצים בלבד. לו יכול היה אוסישקין להציג באספה נואם ראשי, איש פועלי-ציון מהימן עליו ועל פועלי-ציון כאחד, רשאים היינו לפסוק כי תקרית כזאת לא היתה מתחוללת מעולם. חרדתו מפני גילוי אופוזיציוני והימנעות מכפיית הגואם הרצוי לו על פועלי-ציון, גרמו לכל אשר אירע. ואילו הוויכוח בענייני ארגון, על אף חשיבותו, לא הטריד את אוסישקין וסיעתו, ועל כן התיר לעצמו רוחב לב והציע לפועלי-ציון שני נואמים ראשיים, ולו יהיו אפילו נואמים יחידים מטעם החטיבה הרוסית.

אולם אפשר, שבהסכימו לנואם שני מקרב פועלי-ציון, לא ביקש אוסישקין להפגין מחווה של רצון טוב כלפי הגוף הזה, אלא, להפך עשה נסיון להבקיע את האחדות של סיעת פועלי-ציון, אשר הוטבע בה חותם אנטי-אויסישקיני.⁴⁵ לשון אחרת, שמא היתה כאן כוונה לשמוט את המנהיגות מידי קבוצת לבקובסקי ולעודד את הופעתו של ברוכוב?

ועוד אפשר כי אוסישקין היה כה מעוניין בהופעתו של ברוכוב בוויכוח, עד שלא אכפת לו כי כנואם שני ייקבע איש פועלי-ציון אחר. אבל ייתכן וייתכן, כי הדיון בענייני הארגון נמצא בלתי חשוב ומרוחק ממוקדי הסערה של הקונגרס, כפי שמעריכו סופר ה'יבריסקאיה ז'יון' שחתם בשם ה'בדווי' בנימינן בהונדרי.⁴⁶

מובן שהנחות אלה תישארגנה בגדר השערות, ולא נוכל לצאת מגדרן, אלא אם כן נסתכל בסעיפי הרצאתו של ברוכוב, תוך נסיון להקבילם לרעיונות שרווחו לקראת הקונגרס ובו עצמו. והרי טיעונו של ברוכוב בתמציתו:

- א. יש להתיר קיומן של מפלגות וליסד את ההסתדרות על קשר פדרטיבי בשל התועלת שהפעילות הציונית עשויה להפיק מכך. ברוכוב מדגיש את הצד הפראגמטי שבתפיסתו, בניגוד בולט למטוסוב (לבקובסקי), שבהתייעצות של ציוני-ציון בערבו של ה-19 ביולי — 1 באוגוסט, הטעים, כלשון כתב 'הומן', 'שלמפלגה זאת [פועלי-ציון] יש תכונה מיוחדת ומצוינת למדי, עד שאי-אפשר לה פשוט להכלל בתוך המפלגה הציונית בכלל.⁴⁷
- ב. מוסדות ההנהגה חובה שייבחרו על-ידי אנשי הפדראציות.
- ג. יש להבחין אבחנה קפדנית בין החברים האקטיביים של המחנה הציוני לבין כלל אוהדי התנועה, שזיקתם פאסיבית. העדר האבחנה איננו מעיד על דמו-קראטיות יתרה, אלא על ערוב מוסד הדמוקראטיה במוסד משאל העם. דמוקראטיה של ממש במסגרת תנועה פוליטית היא זו המקוימת בכוח אנשיה הפעילים והיוגקת מן המידע והמסירות האופייניים להם.
- ד. יש להפריד בין הרשות המבצעת בהסתדרות הציונית לבין הרשות המחוקקת.

45. ראה דער יודישער ארבייטער, 1905, גליון 13 (15 באוגוסט), עמ' 3.

46. Еврейская Жизнь, 1905, № 2, p. 185.

47. הומן, 1905, גליון 167 (5 [18] באוגוסט). (ההדגשות שלי)

מכאן שלא ייתכן כי המורשים יאשרו את הצירים.

ה. גם נשיאות הקונגרס צריך שתיבחר מקרב הצירים ועלידי כך יתהדק הקשר בין הצירים לנשיאות.

כלום היו הרעיונות האלה בהינתן חידוש? לא. אולי יש כאן מקוריות שבהנמקה, אולם הצד המעשי איננו מיוחד ואיננו חדש כל עיקר. קירבה גדולה קיימת בין דברי ברוכוב לדברי אוסישקין במאמרו הפרוגראמטי, 'ארגונו', שהנו חלק ממאמר ציו של אוסישקין ואנשי חוגו לבינויה וחידוש פניה של התנועה הציונית.⁴⁸ המאמר כתוב בסעיפים המלווים הנמקות. בפתיחה, שהיא קצרה וכללית, מתוודה אוסישקין, ש'בנוגע להנחות אחדות, אשר השמעתין או [בכנסיות מינסק של ציוני רוסיה] ובנוגע להצעות של אנשים אחרים, אשר הלקתי עליהן, שיניתי עתה דעתי בעקבות מאורעות השנים האחרונות — ואלה הן [ההצעות]: אופן מכירת השקלים ושאלת הפדראציות [...].⁴⁹

להלן אנסה לעמת את הנחות ברוכוב עם הנחות אוסישקין ולעמוד על מידת התואם שביניהן. עיקרון א' שבדברי ברוכוב מקביל לסעיף 13 שבדברי אוסישקין. הסעיף אומר: 'הוועד הארצי (Landescomite) יורכב מנציגי הפדראציות, המצויות בארץ בתונה, בבאורו מטעים אוסישקין, שהשיטה הישנה שהפקידה את גורל הציונות מארצות שונות בידי המורשים, הוכחה כבלתי יעילה. על כן הוא מודה בנחיצותו של מערך פדרטיבי, אולם תוך הסתייגות מפורשת מהקמתן של פדרציות בין-ארציות של זרמים בציונות. לדידו יש בזה ערעור על ריבונותה של ההסתדרות הציונית, מאחר שארגון בין-לאומי של פדראציות היה הופכן למדינה בתוד מדינה. ההכרעה בשאלות כל ארץ וארץ צריך שתהיה בידי 'הלאנדעסקאמיטע', אשר יורכב מנציגי הפדראציות שבארץ מסוימת. אמנם, הדגש בבאורו של אוסישקין והעדרו בדברי ברוכוב מורה על הפיפה לקויה. מדברי ברוכוב לא מסתבר בהחירות יחסו לשאלת תחולתה של המסגרת הפדרטיבית. אוסישקין, המבקש לצמק את זכות הפדראציה למישור הארצי שוקד לשוות לה אופי של ארגון אל-מפלגתי בעת הקונגרס. הסיעות צריכות להתכונן בו ad hoc ולהתפרק עם חלוף העניין. וכבר אמרתי שתביעת ההתארגנות הפדרטיבית ניוונה כאן מהתייחסות פראגמטית ולא מאידי-אולוגיזאציה 'מעמדית'. כלום רואה גם ברוכוב את העניינים כך? מגאומו קשה להפיק מסקנה בהירות. אולם מכלל טענותיו בעניינים יהודיים וציוניים יהיה זה בלתי סביר לשער, שהוא הדרך על-ידי מה שכיניתי אידיאולוגיזאציה 'מעמדית'. ועוד, לו נתכוון ברוכוב להתווכח עם אוסישקין, היה עניין זה יוצא מוטעם מפיו, ואם נעדר הדגש אין זאת אלא שיש לבאר את כוונתו כעולה בקנה אחד עם כוונת אוסישקין.

עיקרון ב' (משל ברוכוב) חופף את סעיף 14, המנוסח בפי אוסישקין בוז הלשון: 'מספר הנציגים מן הפדרציות בוועד הארצי צריך שיהא פרופורציונאלי

М. Усышкин, Наша Организация, Еврейская Жизнь,

No. 2, 1905. 48

49. שם, עמ' 109.

למספר נותני השקל של הפדרציה' (הדגשות שלי). ברוכוב כרו' בזה גם את ההנחה כי יש מוסדות בהסתדרות הציונית שראוי להרכיבם על פי קריטריונים של יעילות ומומחיות. גם לפוסטולאט זה יש יסוד איתן בדברי אוסישקין במבוא. 'ההכרח בהתמחות העובדים ובחלוקת העבודה'. ושוב, אף כאן תופסת השאלה אם נתכוון ברוכוב ל'לאנדעסקאמיטה' בלבד.

עיקרון ג אין לו אמנם תואם מפורש בהצעות אוסישקין, אבל הרהורים ברוח כוונותיו של ברוכוב מצויים למכביר בביאור לסעיף 2. בסעיף עצמו מצדד אוסישקין בהפחתת גיל הבוחרים מ-24 ל-22, בתנאי שיקנו את השקל שלוש שנים רצופות. משהוא בא לנמק, הוא פותח בשבחיו של הנוער על תרומתו למערכה האנטי-אוגנדיסטית וממשיך:

המשך עבודתנו ידרוש קרבנות גדולים מן הפעילים. העבודה הציונית צריך שתכבוש את האנשים בשלמות, ואל לה להיות פעילות בינים לשם הרגעת המצפון בלבד. לעבודה מסורה שכזאת מוכשר הנוער בעיקר ולפיכך עלינו לתת לו מהלכים בתנועתנו. ואילו התביעה שמזכות הבחירה הפאסיבית יהנו אנשים אשר העלו את השקל לפחות שלוש שנים בזה אחר זה, היא הכרחית, על מנת שתהיה לנו ולו ערובה כל שהיא, שהאדם איננו בחינת Homo Novus בתנועה, ברם גם ערובה זאת היא רופסת למדי.⁵⁰

תפצי להטעים, שאפילו אין תקנתו של ברוכוב חופפת במפורש את דברי אוסישקין, היתה לה אחיזה בחוגו. ביום בו העלה ברוכוב מחשבה זו מעל בימת הקונגרס, גרס אותה בתקיפות בוגרשוב בעת התכנסותם של ציוני רוסיה. הגה לשונו של בוגרשוב: מר בוגרשוב מדבר כנגד סדר האורגניזאציה שלנו שהשוקלים הם מחוי דעה, בעוד שרובם אינם יודעים ואינם רוצים לדעת את הציונות. הוא רוצה שביסוד האורגניזציה יהיו האלמנטים האידיאליים ולזה צריך מרכז בריא. הצעירים מבקשים עבודה חיה, ואותה אינה נותנת להם האורגניזציה בצורתה הנוכחית.⁵¹

יש יסוד איתן לשער, כי בוגרשוב, כמוהו כברוכוב, ממשיך כאן את שורת התגיון של הטיבת הציונים המקצועיים, של תנועת האידיאליסטים, אשר במאמציהם הרעיוניים והמעשיים יניחו את היסודות להגשמת הציונות ויאפשרו ברבות הימים תנועה עממית לעלייה ולהתיישבות (התנועה 'התראפבטית' של ברוכוב בכלל זה). את התרסתו של בוגרשוב נגד המציאות, שהשוקלים הם מחווי דעה, בעוד שרובם אינם יודעים ואינם רוצים לדעת את הציונות, סעד ברוכוב על-ידי אבחנה בין דמוקראטיה לבין פלביסציט. הפלביסציט מתייסד על סתם ציונות, על התלהבות שיש עמה סנטימנטים, אבל אין בה מיסוד חידע. הוכות להכריע בענייניה החיוניים של התנועה צריך שתופקד בידי החלקים האקטיביסטים, המודעים, המתייצבים הכן לכל קריאה

50 שם, עמ' 110.

51 הזמן, 1905, גליון 166 (4 [17] באוגוסט). (ההדגשות שלי)

ולכל קרבן, ועל כן דמוקראטיה אמיתית היא דמוקראטיה של העושים במלאכה והעומסים בסבל.

עיקרון ד של ברוכוב מעוגן, לדעתי, בסעיף 3 שבתקנון הארגוני של אוסישקין. הסעיף מתנסח כך: 'הקונגרס יורכב מצירים שייבחרו, כל אחד, על-ידי מאה שוקר-לים'. הדגש הוא על כך, שכל מאה מרימי שקל בוחרים את צירם הם לקונגרס, ובפירושו מבאר אוסישקין: 'כמו כן מציע אנכי שכל מאה [מרימי שקל] יבחרו באורח בלתי תלוי בצירים, ולא יבחרו כל מרימי השקל שבמקום את נציגיהם ביחד. סעיף זה הכרחי על מנת שיימצאו בקונגרס נציגיהם של הגוונים השונים כולם בציונות, דבר שיינתן רק אם כל קבוצה תבחר בנפרד את ציריה'. (ההדגשה שלי) הנה כי כן, גם אוסישקין חותר על-ידי ניסוח עקיף להפקיע את עניין קביעתם של הצירים מסמכותם של המורשים. ועוד: התקנה כי מאה מרימי שקל יבחרו בצירים קולעת, למעשה, לא לפרספקטיבה של התפשטות המונית של הציונות, שהציפייה לה תבוא לביטוי בקונגרס הציוני⁵² אלא לצמצום המסגרת הארגונית הפעילה המעוצבת בפדראציות, כפי שאוסישקין מטעימה בסעיף 53.1

העיקרון האחרון (ה) שברוכוב הצליח להידרש לו מעל בימת הקונגרס, בטרם הופסק, תואם את סעיף 6 שבהצעת התקנון הארגוני של אוסישקין, והנה הסעיף: 'לצורך ניהול ענייניו בוחר הקונגרס בנשיאות מקרב הצירים, להוציא חברי הוועד הפועל'.

בביאור הוסיף אוסישקין, שנשיאות הקונגרס, כרשות מחוקקת, לא ייתכן שתהא מזרזבת מחברי הרשות המבצעת, החייבת למסור דין וחשבון ולקבל הוראות מאותו קונגרס עצמו. כידוע ביקשו ציוני-ציון להשליט נוהל זה כבר בפורקונפרנציה הרוסית, כשהציעו בהירת נשיאות מבין הצירים, להוציא את המורשים.

ואם אמנם גרסתי נכונה, שמערכת טענותיו הארגוניות של ברוכוב מקבילה לתפיסה שנתגבשה בחוגו של אוסישקין, הרי שיש מקום לשער, שהופעתו במסגרת הוויכוח הארגוני לא נתכוונה להאדיר את משקלם של פועלי-ציון ולא להבליט את חילוקי הדעות שביניהם; כן לא באה להפגין את אדישותם של אנשי אוסישקין לבעיות הארגוניות. אלא נהפוך הוא, הופעתו היתה בבחינת נסיון להביא בפני המליאה את מערכת ההשקפות בענייני הארגון, כפי שרווחו בתוך הצוות האידיאולוגי האוסישקיני של ציוני-ציון הרוסיים. ומתוך כך בכון אני לשער, כי שתיקתו של ברוכוב בשלבים מסוימים של הקונגרס ופעילותו הבולטת בעת הוויכוח הארגוני היו פרי של חלוקת תפקידים מוקדמת והכנה מדוקדקת של האסטרטגיה בקונגרס, כפי שנעשתה באותו הצוות.

ואם קהל הצירים לא נתרצה לרעיונותיו של ברוכוב, יש לזקוף זאת, אך מעט,

52. הצעת ד"ר היימן, הזמן, 1905, גליון 165 (3) [16] באוגוסט).

53. אוסישקין רואה בעובדה שהרעיונות הטריטוריאליסטיים מצאו להם אחיזה בהסתדרות הציונית, ביטוי להסתגנותם של אלמנטים המוניים, אשר עיקרי הציונות רחוקים מידיעתם והיבטם, שעה שברוכוב ובוגרשוב מבקשים לסייג את החברות בהסתדרות הציונית מטעמי יעילות ההגשמה והמאבק.

לסגנונו החרifi באי אלה הוכחות. בעיקר יש לראות כאן ביטוי לאנטאגוניזם אשר הצה בהסתדרות הציונית בין הכוחות שכרכו, מטעמים שונים, את סיכויי הגשמת הציונות בהתלכדות וולונטאריסטית אקסקלוסיבית, לבין אלה שתלו את מימוש הציונות בדיפלומאטיה מחד גיסא ובתהליכים אובייקטיביים מאידך גיסא. ואפשר שבמעמד זה הופגנה עוד הציצה והיא זאת שנתגבהה בין קבוצת אוסישקין לבין קבוצת צ'לנוב, ועל כך להלן. ולסיכום:

- א. הופעתו של ברוכוב במליאת הקונגרס נצטמצמה לוויכוח הארגוני, ואפשר שנעשתה בכוננה תחילה.
- ב. גאווה היה, קרוב לוודאי, השתקפות של הרעיונות הארגוניים שרווחו בחוגו של אוסישקין, ובעיקר בקרב האנשים שנספחו לקבוצה האקטיביסטית ממש.
- ג. הופעתו בקונגרס לא היתה, מטעם זה, למורת רוחו של אוסישקין, לרבות אותם הביטויים שבהם הביע את סלידתו מדרכי עבודתו של הקונגרס, אופי הכנתם של הצירים וכד'.⁵⁴

מיצד היה ברוכוב לדובריה של אחת מסייעות פועלי-ציון (הארץ-ישראלית) בקונגרס?

כידוע, הגיע ברוכוב לקונגרס השביעי כצירה של פולטאבה, והבחירה נעשתה, ללא ספק, על פי תדריך ממרכז ציוני-ציון.⁵⁵ הוא לא נחשב ואף לא הוסמך להיות צירם של פועלי-ציון בעירו.⁵⁶ הללו טרם השכילו לפתח פעילות ציבורית בממדים, אשר יצדיקו תביעה לייצוג בקונגרס וכאמור טרם ראוהו כאיש שלומם. ברם, במרוצת הקונגרס, החל מהתוועדות פרייבורג דרך הפורקונפרנציה הרוסית וכלה בקונגרס עצמו, תופס ברוכוב את מקומו באגפם של פועלי-ציון הפלשתניאים.

54. עיין בביאורו של אוסישקין לסעיף 5 שבתקנונו ('ארגונו', עמ' 112—113).

55. באצ"מ, ארכיון אוסישקין, נשתמרה תעודה (A/24/81/1) הכתובה במו ידיו של אוסישקין, המביאה את פרטי ההצבעה ביקאטרינוסלאב. כציר אסף ברוכוב 38 קול בלבד. ואילו כמועמד 48 קול. וזה היה מעמדו לגבי יקאטרינוסלאב בקונגרס. כציר נקבע ברוכוב בשני מקומות: באודסה (ראה כרוניקה, 1905, גליון 26 [10 ביולי], עמ' 11) ובפולטאבה (ראה כרוניקה, 1905, גליון 27 [15 ביולי], עמ' 42). בארכיון אוסישקין באצ"מ מצוי מכתב מאודסה מן ה'27 במאי, ובו שאלה אם עליהם לשריין מנדט ל'ברוכוב האגיטאטור'. היים כצנלסון, מזכיר מרכז ציוני ארץ-ישראל בווארשה, דיווח לאוסישקין באופן מסודר על הבחירות. במכתב מכ"ז סיון תרס"ה הוא מונה את ברוכוב בין הנבחרים באודסה; במכתב מראש חודש תמוז יש ידיעה על בחירתו בפולטאבה (אצ"מ A/24/81/3). לאחר בחירתו בפולטאבה ניתנה הוראה לאודסה להחליפו באחר (ראה מכתב טיומקין לאוסישקין, A/24/111/7). אודסה לא ביטלה עם זה את הקצבת הכספים.

56. תיאור הבחירות בעיר ניתן באקראי ברשימתו של אליהו צ'ריקובר בכרוניקה, 1905, גליון 26 (10 ביולי 1905), עמ' 16. באספת הבחירות השתתפו כמאה איש, צעירים ומקצת פועלים, והם בחרו בציר אחד. אין צ'ריקובר נוקב בשמו של הנבחר. אגב, תיאור מה על פולטאבה הציונית נמצא ברשימה של אותו צ'ריקובר בכרוניקה, 1905, גליון 9 (6 במארס 1905), עמ' 13—14.

כיצד, אפוא, נתרחה הדבר, שברוכוב, שעוד לפני זמן קצר שלל לחלוטין את יוזמו-
תיהם הארגוניות והרעיוניות של פועלי-ציון, ביקש עתה להיספח עליהם והתייצב
כאחד מדובריהם הכולטים ?

זאת ועוד, כיצד ייתכן שברוכוב, אשר פרסם מאז מארס 1905 ועד אוקטובר את
מאמרו הפרוגראמאטי 'לשאלת ציון וטריטוריה', שהוא קריאת תגר חד-משמעית
על פועלי-ציון למיניהם, עשוי בעת ובעונה אחת להיחשב כמנהיגם האידיאולוגי ?⁵⁷
שאלה זו וכיוצא בה דורשת בחינה מקיפה.

מן הראוי להדגיש, כי תהייה זאת איננה נחלתנו בלבד. תהו על כך באי הקונגרס
עצמם ולא העלימו את תמיהתם ורתיעתם. קבוצת פועלי-ציון של לבקובסקי סלדה
ממנו והטילה ספק גלוי בזכותו לאחיזה בקרב פועלי-ציון. להערכה זאת נצטרף גם
שלמה קפלנסקי.⁵⁸ אולם בטרם ננסה לשקול את העניין על מרכיביו השונים, שומה
עלינו לזכור כי פועלי-ציון הפלשתינאים בקונגרס הציוני השביעי אינם עדיין בגדר
התאגדות מפלגתית מוגדרת ושלמה. רובם, פרט לקבוצת לבקובסקי, צבינום כצביון
'פועלי-ציון הישנים', שגילמו כידוע הלך-רוח מסוג מסוים, ונבדלו מיתר החוגים
הציוניים בחומר האנושי שנתלכד בתוכם.

לאחר פרעות קישיניוב ותכנית אוגנדה הומרץ תהליך התלכדותם של פועלי-ציון.
כידוע, הצמיח תהליך זה תחילה את ס"ס. אולם, לפי שאלה עוצבו בסימנו של
הטריטוריאליזם האקסקלוסיבי, המקו מלחצה של ההשתלשלות הזאת אותן אגודות
פועלי-ציון ששמרו אמונים לפלשתיניזם. טבעי הוא, שהאנשים אשר יזמו ועמדו
במאמץ הרעיוני והארגוני לגיבוש ארצי, ציוני-סוציאליסטי (ס"ס), נטו לראות את
הישגם כגולת כותרת, כשלב עליון, אשר יש עמו כדי ליתר גליל את קיומם של
פועלי-ציון, שלא במסגרתם. ועל אחת כמה וכמה נטו לפסול כל התארגנות ספונטא-
נית של חוגי פועלי-ציון מקומיים, שאינם מושכים את השראתם מן הס"ס. יחס בלתי
סובלני זה היה בו כדי לחתור תחת הזימרות לקיים ארגוני פועלי-ציון מנותקים מכל
זיקה ארצית, כשדה ראויה של עסקנים מקומיים המנסים כוחם בנוסחאות אוריגינא-
ליות מחד גיסא, והוא עודד לאלתר את הגישושים אחר הגדרה פוליטית קולקטיבית
חדשה, שיש עמה כדי להפיג את לחץ האידיאולוגיה המגובשת יותר של הס"ס, מאידך
גיסא.

לתוך הנטייה האובייקטיבית הזאת נשתלשלה תעמולת 'הוורוד' דנציס', אשר היו
שושבינים להתארגנות הארצית של פועלי-ציון. ברם, משזאת נתארעה באודסה (ינואר
1905) שלא בסימן האידיאולוגיה שלהם, משכו ידם ממנה ושאפו לחזור על הנסיון
למשוך אליהם חוגי פועלי-ציון שלא נסחפו לס"ס.⁵⁹ מאמץ רעיוני ואגיטאציוני זה
לא יכול היה להביא מניה וביה לגיבוש שלם ומקיף. הקונגרס השביעי התכנס דווקא

57. כדברי ק' מרמר, מיין לעבנס געשיכטע, ב, ניו יורק 1959, עמ' 722.

58. שם.

59. מ' זילבערפארב, 'די גרופע "וואוראז' דעניע"', עמ' 126—127; בן-אדיר, 'די אויסבילדונג
פון דער י"ס — ישער פארטיי', סאציאליסטישער טעריטאריאליזם, פאריס 1934, עמ'
51 ואילך.

בשעה שה'וורו'דניצי' החלו להמריץ את יזמת השכנוע בדרומה של רוסיה. פרישת יהודה נובאקובסקי ושמעון דובין, בראשית הקיץ של 1905, מהוועד המרכזי של ס"ס והסתפחותם על הקבוצה היוזמת של ה'וורו'דניה' שיוותה למאמצים אלה תנופה חדשה.⁶⁰ אין אנו יודעים לאיזה עומק והיקף הגיעו הישגי תעמולתם, משנצטרפו השניים. מכל מקום הצלחתם לא היתה עדיין שלמה. יש אולי משקל לעובדה, שאף על פי שאנשי ה'וורו'דניה' שללו את הקונגרס הציוני ונמנעו במפורש מלהשתתף בו, לא נטו לבקובסקי וקבוצתו למיצוי זה של הדיון, אף כי לא העלימו את התפעלותם מאי אלה תורות של ה'וורו'דניה'. סיוע מה לקביעה זאת ניתן אולי למצוא בדברי כתב 'הזמן' טביוב, האוהד גלויות את הטריטוריאליסטים והמשיח לפי תומם, 'כי האגיטציה החזקה ההולכת ונעשית פה על-ידי פועלי-ציון מבעלי כת ה'וורו'דניה' מחדדת מאוד את יחסי המפלגות והתנגדותן זו לזו ועושה את השלום לבלתי-אפשרי.⁶¹

למי מכוון הכתב בלשונו 'פועלי-ציון מבעלי כת ה'וורו'דניה' ? ביולי 1905 אין הוא יכול עוד לכוון את דבריו לאנשי ס"ס הטריטוריאליסטים, כי הללו הסתייגו נחרצות מהשקפת ה'וורו'דניה'. ופרט לזה, אין הכתב מבקש לאפיין את הסיעה שלה נתונה אהדתו בקשיחות המוליכה לפלגנות. תיאורו הספוג נעימה של צער מוסב על פועלי-ציון הפלשתינאים, שגם כתב של 'כרוניקה' עונה בהם, 'שהם כולם שוללים פשרה עם הטריטוריאליסטים והלך-רוחם איננו נוטה לשלום'.⁶² קבוצת לבקובסקי, שנצטרפה מאנשי קיוב ויקאטרינוסלאב הביאה עמה, אפוא, לקונגרס מטען רציני של הלכי רוח שמקורם ב'וורו'דניה', וכתב 'הזמן' טביוב, לא התקשה להבחין בכך. לאישוש טענת-השערת (ועוד אחזור לטפל בה), ניתן אף להסתייע באי אלה היסקים מודגשים שבנאומו של לבקובסקי בעת הוויכוח בשאלות אוגנדה. כתבי 'וסחוד' וה'כרוניקה' מביאים מדברי לבקובסקי בין היתר את הפסקה הבאה:

ברצוני לאמר מדרע אנו פועלי-ציון הננו פלשתינאים. אומרים אנו, שהשאלה היהודית היא שאלה חברתית-פוליטית. לצורך פתרונה דרושה טריטוריה, שבה ירוכו העם היהודי. ברם, למען השיג את המטרה הכרחי הוא שהעם היהודי עצמו, ההמון עצמו יהיה לנושא האי-

60. זילבערפארב, 'די גרופע', עמ' 127.

61. הזמן, 1905, גליון 149 [26] 13 (ביולי), וגם הערת וייצמן במכתב לארוסתו מיולי 1905. וייצמן מזהה את ה'וורו'דניזם' עם הבונדיזם (ח' וייצמן, אגרות, ד, ירושלים השל"ג, עמ' 154).

62. הכרוניקה, 1905, גליון 28 (22 ביולי [4 באוגוסט]), עמ' 7. בדיקת המידע על הטאקטיקה של אנשי לבקובסקי בדיוני הקונגרס ומסביב לו, מעוררת בעיה, כי הללו הרי המליצו דווקא על ריכוך ההחלטות הארגוניות לגבי הטריטוריאליסטים. מכאן שהכתבים אולי הגזימו בהערכותיהם הקיצוניות. אולם ייתכן כי לא התכוונו אלא לאמר שפועלי-ציון הפלשתינאים שוללים כל פשרה עם הטריטוריאליסטים, שעלולה היתה להוליך לקרע ארגוני.

דיאה הזאת. רק על-ידי הפעילות היוצרת של ההמון עצמו, על-ידי כוחותיו הוא יש להשיג את הטריטוריה.

ובלשון הסיכום: 'חירות העם היהודי מן ההכרח שתהא פועל ידיו הוא'⁶³.

לבקובסקי השתמט לאורך כל נאומו מלכנות עצמו ציוני, ובציררו את פרספקטיבת התחייה של העם היהודי בפלשתינה, נמנע מלהעלות את תפקודה של ההסתדרות הציונית. וייתכן כי מאותו טעם אין זו פליטת פה שבאקראי, שהוא שם את הדגש על העם היהודי, על ההמון היהודי, בנושא חירותו. אידיאה זאת קולעת היטב לדעתם של 'הוורווי'דנצים', שלא התנועה הציונית היא נושא ההגשמה, אלא העם היהודי כולו. משיכבוש את ארצו האוטונומי בגולה, שומה על העם להיות נושא תחייתו ולהשתמש באוטונומיה זו לפתרון טריטוריאלי של מצוקתו. כך, כידוע, התגברו 'הוורווי'דנצים' על הדימוי הפסימי והקאטאסטרופאלי של חיי היהודים בגולה וקשרו בין החתירה להשגת אוטונומיה לאומית וליצירת ממסד אוטונומי (סים) ליהודי הגולה ובין הצורך בפתרון טריטוריאלי של השאלה היהודית בפרספקטיבה היסטורית רחוקה יותר. משתמע מכך שהציונות, או נכון יותר הטריטוריאליזם, תהיה למפעל של העם, לאחר שיגיע לאמאנציפאציה לאומית אוטונומיסטית בגולה, ולא כפי שטענו הציונים, שהיא תהיה למפעל של העם משיתלכד סביב ההסתדרות הציונית; אף לא, כפי שטען ברוכב במאמרו 'לשאלת ציון וטריטוריה', שהציונות תהפך למפעל של העם רק כשהיא תתפקד למשך זמן מסוים כמפעל של קבוצת אידיאליסטים.⁶⁴

יש מקום לשתי השערות על מהות הזיקה אשר הפגין לבקובסקי לגבי 'הוורווי'דניה. האחת מצמצמת והיא, שבעת הופעתו בקונגרס לא היה עדיין בן-בריתם המלא של 'הוורווי'דניה. נוכחותו ונאומו מורים רק על שלב בתהליך הזדהותו, שילך ויבשיל לאחר סיום הקונגרס ויביא לפרישתו הסופית מן ההסתדרות הציונית.⁶⁵ וההשערה השנייה, שמידת הסתגלותו של לבקובסקי ל'וורווי'דניה' הגיעה לדרגה גבוהה מאוד, ופעולתו בקונגרס כבר היתה מודרכת ביודעין על-ידי שיקולי הטאקטיקה של אנשי 'הוורווי'דניה'. בהקשר זה יש אולי טעם לזכור את עדותו של ברוכב, כי

63. וסחוד, 1905, גליון 31, עמ' 30; כרוניקה, 1905, גליון 29 (29 ביולי [11 באוגוסט]), עמ' 33. (ההדגשות שלי)

64. בהקשר זה ראוי לציין שבבחירת הצירים לקונגרס השביעי ביקאטרניוולאב, נקבע שמעון דובין כממלא מקומו של לבקובסקי, או אולי אפילו כציר; משמע, שהקשרים בין לבקובסקי לדובין, אשר פעל כבר בשורות הקבוצה היוזמת של 'וורווי'דניה', לא נפסקו. ואפשר שהבחירה הזו התגלתה באוסישקין. ראה רשימת הצירים לקונגרס הציוני, כרוניקה, 1905, גליון 26, (10 [23] ביולי), עמ' 11.

65. כארכיון העבודה שמור דו"ח של הלשכה המארגנת מיסודה של יקאטרניוולאב, שלאחר הקונגרס השביעי, ועוד אדרש לו. שם באות בסוד ההידברות שלוש קבוצות, קבוצת 'פועלי-ציון, מיעוט של הס"ס (נובאקובסקי, דובין), והוורווי'דנצים'. ראה מ' מינץ, 'שלוש תעודות מימי פולמוס "הוורווי'דניה" ערב ועידת פולטאבה של מפלגת הפועלים היהודית הסוציאלי-דמוקרטית פועלי-ציון', בכרך זה.

בהתייעצות ציריך, באוגוסט 1905, שנועדה להקים את הלשכה המארגנת של מפלגת פועלי-ציון הפלשטינאים, כבר ניכרה ההשפעה הגלויה של 'הוורו'דניה'⁶⁶. בשתי ההיפותוזות כאחת נראית קבוצת לבקובסקי כפרוצה, במידה קטנה או גדולה, לרעיונות 'הוורו'דניה'. ועוד ראוי להעיר, שאפילו ראו עצמם אנשי הקבוצה מסויגים הרבה מן 'הוורו'דניה' — היפותזה א — הרי רווחה בציבור מלבר הערכה קיצונית מנוגדת, ואנשי לבקובסקי נמצאו מסייעים לה, על-ידי שנמנעו במתכוון להתכחש לאנשי 'וורו'דניה'.

הרחבתי את היריעה בסוגיה זו גם כדי להסיק שוב, שפועלי-ציון בקונגרס הורכבו משתי הטיבות לפחות :

קבוצת לבקובסקי, שנתגלתה כמקבץ רעיוני מוגדר, נצטרפה בעיקר מאנשי קיוב ויקאטרינוסלאב וקיימה את ההתייעצות בקיוב ב-28 ביוני 1905, ערב היציאה לקונגרס.⁶⁷ ואף על פי שלא ניתן פומבי להחלטותיה, אפשר להניח כי נתגלתה שם נטייה לשורה של הנחיות אידיאולוגיות וטאקטיות, אשר טיבן המשוער הוא :

1. מתן ערך לתורת 'הוורו'דניה' וקבלת מצעה כבסיס אפשרי לגיבוש פוליטי מפלגתי של פועלי-ציון, מחוץ לס"ס.
2. צמצום שיתוף הפעולה עם ציוני-ציון למאבק נגד הטריטוריאליזם בלבד.⁶⁸
3. חתירה לארגונה, לאלתר של מפלגת פועלי-ציון ולשם זה :

- א. לשקוד על התודעות לצירים רבים ככל האפשר בקונגרס, אשר ירצו ויהיו מעוניינים להתלכד במפלגת פועלי-ציון.⁶⁹
- ב. להפגין בקפידה עצמאות ואי-תלות כלפי הציגונות הכללית.

הקבוצה השנייה היא החבורה הרופסת של פועלי-ציון 'ישנים', שבאו לקונגרס בלי שהתגבשו פוליטית ורעיונית. הם המשיכו להוות ערב רב של נוסחאות והלכי רוח, פסיפס רופף של השקפות, בעל תשתית עקרונית מצומצמת למדי. מכאן הנכונות להקיף אנשים בעלי זיקה הצהרתית לאי אלה ערכי יסוד של פועלי-ציון. רק בסוגיה אחת היו הצירים כבולים להוראות בלתי חוזרות, והיא ההתנגדות לטריטוריאליזם ואוגנדיזם, ואילו כל עניין אחר, אידיאולוגי או ארגוני, נשאר תחום הסמכות הבלעדית של הציר.⁷⁰

66. באראכאוו, 'ביים וויגעלע פונם ציוניסטישן סאציאליזם', ווארהייט, 18 במארס 1915 'זכרונות', די קעמפפער שטימע, גליון 31, פברואר 1916.

67. ברוכוב, כנ"ל. כרוניקה, 1905, גליון 25 (3 ביולי), עמ' 47, ידיעה על ההתייעצות ותאריכה (25—26 ביוני). גם קפלנסקי מדבר על הרכבה של קבוצת לבקובסקי (דער יודישער ארבייטער, 1905, גליון 13 (15 באוגוסט)). אגב, ז'בוטינסקי, במאמרו 'רשימות ללא כותרת' (IV), כרוניקה, 1905, גליון 21 (5 [18] ביוני), עמ' 4, מרמז לתכנית כינוס מסביב לפסח שלא יצא אל הפועל. ה-28 ביוני נרמז במכתבו של אביגדור יעקובסון לאוסישקין מן ה-26 ביוני (אצ"מ, A/24/111/10).

68. דער יודישער ארבייטער, 1905, גליון 13 (15 באוגוסט), עמ' 3.

69. נ' ניר מספר על נסיון גיוס צירים לפועלי-ציון (פרקי חיים, תלאביב תש"ך, עמ' 66—67).

70. בעת ההתנגשות שליוותה את הצהרת ברוכוב בפורקונפרנציה הרוסית, נרגע הקהל רק

לא הבאתי את הסיווג הזה, אלא כדי להשיב על השאלה, כיצד יכול היה ברוכוב להיספח על פועלי-ציון בקונגרס, על אף יחסו אליהם. התשובה פשוטה למדי: בפעילותו הרעיונית של ברוכוב ובעמידתו המעשית כלפי האגודות המקומיות של פועלי-ציון לא היה כדי להגביה מחיצה בלתי-עבירה של איבה ואי-רצון בינו ובין אלה מפועלי-ציון, אשר טרם הבשילה אצלם תודעה אידיאולוגית בדבר זיקה אקס-קלוסיבית למסגרת מפלגתית כל-ארצית מחייבת. לפיכך עשוי היה — משרצה בכך, למצוא מקומו בקרבם, מה גם שצירים רבים מקרב אותה חבורה עשויים היו לראות בהצטרפותו משהו מופלא שיש עמו יוקרה וברכה. מאלי אפשר להקשות: שאם עניין לנו עם מסגרת כה רופפת, מנין הצורך בהתגודדות חטיבתית-סיעתית? נראה לי שהתשובה מעוגנת בנסיבות שנתהוו עם ראשית התגבשותה של קבוצת לבקובסקי, שכן עצם פעילותה מיקדה ועודדה הכרה פועלי-ציונית ודחפה להתגודדות, אם כי לא דווקא זהה עמה, ושנית, משהוחל בריכוז סיעתי של פועלי-ציון, עשוי היה מאן-דהוא למצוא עניין בהכוונת אנשים לתוכו.

התרנו אפוא את הקושיה במישור הארגוני. ברם, פתרונה של התמיהה עודנו מאתנו והלאה. כי הפרשה איננה ארגונית מעיקרה. השאלה הנוקבת היא, כיצד מצא ברוכוב עניין להיספח אל פועלי-ציון?

זאת ועוד: על פי החומר התיעודי העומד לרשותי, אין יסוד כל שהוא להניח, כי התפנית של ברוכוב אל פועלי-ציון נתחוללה לפני הקונגרס. אף אחד מרושמי הזכרונות החופפים את תקופת הקונגרס, ואפילו בן-צבי אשר הידק את מגעו עם ברוכוב לרגל פעולות הארגון של מפלגת פועלי-ציון בפולטאבה, איננו מתאר את הסתפחותו של ברוכוב לפועלי-ציון לפני החודשים האחרונים של 1905. ואפילו נבקש למצוא פירכה באסמכתא זאת, שהרי הערכת בן-צבי אפשר שהיתה פרי הסתכלות מקומית ומצומצמת למדי, גם אז לא נוכל על יסוד זה להקדים את האירוע אלא לחודשי הקונגרס עצמו, לכל היותר.⁷¹

לפיכך תחזור ותתנסח הבעיה: מה הניע את ברוכוב לשלב עצמו — בישיבות הקונגרס ובאירועים הפוליטיים הקשורים בו — בסיעת פועלי-ציון?

בעצם חודש הקונגרס ובירחים שלאחריו עוד המשיך להתפרסם המאמר 'לשאלת ציון וטריטוריה' שהכיל מתקפה רעיונית של ברוכוב על פועלי-ציון (הפיסקה על פועלי-ציון נתפרסמה בחוברת אוגוסט 1905). אפשר אפוא לאמור כי בעת ובעונה אחת עם פרסום מאמר זה נתחוללה בו תמורה רעיונית, אשר הפריכה ומוטטה גלבכים

משנקט ברוכוב, לגבי עצמו ולגבי האנשים שהוא מייצגם, את האפיון 'הפועלי-ציון הישנים'.

71. 'זכורה לי מועצה זו, בחדר צר במסעדה קטנה על חוף האגם בציריך, וזכורים פני החברים, אם גם לא את כולם אדע בשמותיהם. ברוכוב משתתף כאורח, עדין הוא מהסס אם מקומו בין פועלי-ציון האדומים או הכתולים. עדין שותק ברוכוב, גם בקונגרס נשמע קולו רק בדברים פורמאליים ולסדר היום. בעוד חדשים מעטים יתגלה ברוכוב במלוא גאונו כחוזר הציונות הפרוליטרית' (רחל ינאית-בן-צבי, אנו עולים, תל-אביב תשי"ט, עמ' 282).

מהבניין העיוני, שעליו השתית את אמונתו, ואט אט החל מתקרב, אל ההנחות הרעיוניות של פועלי-ציון. לפי שורת הגיון זאת, מתפרשת התנהגותו בקונגרס כהליכה מהוססת אל מה שייקרא, מקץ חודשים מעטים, מפלגת פועלי-ציון הסוציאלי-דמוקרטית. לגבי רבים שהכירוהו והעריכוהו תיחשב הליכה זאת, אם אמנם נעשתה, כהישג מופלג וכסיכוי לפועלי-ציון להתעלות לדרגות ארגון וגיבוש גבוהות יותר, מה גם שצורך זה ותודעה זאת רווחים וכובשים קרובים ורחוקים כאחד.⁷²

ואם נקשה: הכיצד? אפשר שהתשובה נעוצה באכזבתו של ברוכוב מהנסיונות לממש את רעיון התנועה התראפבטית. שכן הרעיון הכה אך גלים מעטים, ולא נמצאו האנשים אשר נענו והתגייסו, או נמצאו ולא גילו התמדה (פולטאבה). גם אוסישקין צינן במקצת את יזמותיו בטענה שטרם הגיע זמנו.⁷³

אל השיקול הקודם ניתן לצרף גם את הרושם העמוק שהטביעו על ברוכוב עובדת התפשטותם והתרחבותם של חוגי פועלי-ציון, אשר התארגנו ספונטאנית ותפסו במהירות מדהימה את זירת הפעילות הציונית. אדם כמוהו לא יכול היה להתעלם מהוודאות שבקיומם של חוגים אלה, אשר גרסו כל אחד לעצמו נוסח אידיאולוגי משלו.⁷⁴ ואפילו לא שיגרו לקונגרס נציגות אשר תשקף את מלוא היקף כיבושיהם הארגוניים, ברי היה לכל מסתכל מפוכח, שלנגדו תופעה אשר חותמה סימפטומאטי למדי.

אולם טענות אלה לא באו אלא מכוח ההסתברות, ועדיין אין עמי שום סימוכין כדי להעיד על ברוכוב את לבטיו אלה.⁷⁵

חזקה עלי גרסתי, שעד שבא ברוכוב לפרייבורג לא הוכרע עדיין עניין זיקתו לפועלי-ציון. לפרייבורג ולבאזל נסע ברוכוב כתועמלן מקצועי של ציוני-ציון, כאקטיביסט לעתיד לבוא של התנועה התראפבטית ('ביל'ו החדשה'), אשר ביסוסה העיוני התפרסם, כאמור, בהמשכים מעל דפי 'בריסקאיה זיוני' עד חוברת אוקטובר 1905. אמנם בקרב חוגו האמיץ של אוסישקין נתייחד ברוכוב בהבנה טובה של הפרובלמאטיקה הפועלי-ציונית וקשה להצביע על איש אחר מבין תועמלניו של אוסישקין שעשוי היה לעמוד כמוהו בתנופה כה מרשימה בלחץ הוויכוח עם הנוסח-אות השונות שרווחו בקרב פועלי-ציון על זרמיהם ומשנותיהם, החל בס'ס וכלה בנאמני ציון עקרוניים. והרי זו הסיבה שברוכוב הוצב, לא אחת, בשורה הקדומנית

72. ראה ז' ז'בוטינסקי, 'רשימות ללא כותרת' (IV), כרוניקה, 1905, גליון 21 (5 ביוני), עמ' 4-7, ורשימתו 'לקראת הקונפרנציות הבאות', שם, גליון 25 (3 ביולי), עמ' 25 ואילך. ראה גם מאמר בכרוניקה, 1905, גליון 27 (15 ביולי), עמ' 10 ואילך, בחתימת

73. ראה מינץ, 'איגרות', (לעיל, הערה 14), עמ' 269, 272.

74. מאמר המערכת, כרוניקה, 1905, גליון 35 (9 [22] בספטמבר).

75. אשנב מה להבהרת הפרשה עשויים היו לקרוע מכתבי ברוכוב להוריו, אלא שלמרבה הצער לא נשתמרו החל ביוני 1905 ועד ינואר 1907. וגם במכתבים מאוחרים יותר להוריו אין אחיזה להשערות כל שהן לגבי אירועי החודש הנדון. לפיכך, למרות שאין לפסול את משקל הטענות הנסיבתיות המובאות לעיל, ואף על פי שאינני מבקש כל עיקר ליטול מטעמן, גם כשאין עמי אסמכתאות ישירות, אינני מוצא לנכון להתעלם משורת עובדות מקבילות האוכפות עצמן עלינו מכוח סגולתן היחודית והנסיבתית כאחת.

של המערכה נגד הס"ס. גם שמריהו לוינ נתרשם מסגולתו הנדונה של ברוכוב ומיכולתו לבסס את התקווה הציונית על אשיות המחשב המטריאליסטי ההיסטורי, שהיה לאפנה אידיאולוגית של הדור.⁷⁶

ריבויים של פועלי-ציון, שהיה לגילוי דומינאנטי בשנת 1905, הכה בתדהמה רבים מקרב המנהיגות הציונית. אם תחילה אפשר היה למצוא הסבר מרגיע בהערכת החוגים כוואריאציה חברותית מסוימת, הרי שבמרוצת הימים התגלו קבוצות פועלי-ציון כמוקדים של תסיסה רעיונית, אשר איימה לחרוג הרחק אל מעבר לנהוג ולמסתבר בהסתדרות הציונית הכללית. פתיחותם של החוגים לשאלות הדמוקראטיאציה של התנועה, לשאלות 'עבודת ההווה' ולרעיונות מלחמת המעמדות והסוציאליזם עשאוּם בלתי יציבים יותר ויותר, (אֶפְמֵרִיִּים בלשון ברוכוב), והגבירו את הלחץ לעימות בין בעיות המציאות הפוליטית הרוסית לבין בעיות הציונות. ומשעלו החוגים הפועלי-ציונים, בחלקם, על דרך ההתלכדות הפוליטית האקסקלוסיבית, נמצאו קמים על אחדותה של התנועה הציונית.

אחיזתו הרחבה של הטריטוריאליזם בקרב פועלי-ציון הרוסיים והתארגנותו במסגרת המפלגה הסוציאליסטית (ס"ס) בדצמבר 1904 — ינואר 1905, שיוו למאבקים הפנים-ציוניים אופי חריף ונוקשות שהתנועה טרם ידעה אותם.

התפשטות של תעמולת 'הוורוונדניה' בקרב פועלי-ציון, שהקפידו עדיין על קשר לציוני-ציון (פועלי-ציון בעלי הנוסח היקאטרינוסלאבי) חיזקה את החשש, ועוררה בהלה שמא יישמטו גם הללו מן ההסתדרות הציונית. הנכון הוא, שהבהלה לא היתה נחלתם של הכל במחנה הציוני. הנטייה, שביטא אותה מנחם שיינקין, להדיח את פועלי-ציון כליל מן ההסתדרות הציונית, וההחלטות שנתקבלו בהארקוב, בנובמבר 1904, אשר שיקפו למעשה גישה דומה, לא נתקבלו על דעתה של ההסתדרות הציונית כולה ובעיקר לא על דעתו של המוקד הציוני שחלש על 'כרוניקה', ופעל בעיקר מפטרבורג. כבר הסבתי את תשומת הלב לפיסקת הביקורת שמערכת 'כרוניקה' ליוותה בה את החלטות הארקוב על אודות פועלי-ציון היקאטרינוסלאבים, אולם אופייניים להלך-הרוח ששרר במערכת 'כרוניקה', הם שני מאמריו של ז'בוטינסקי.

האחד נתפרסם ב-5 ביוני 1905 תחת השם 'רשימות ללא כותרת'.⁷⁷ ערכו של המאמר הזה הוא בהתמודדותו עם שורה של בעיות החושפות את הדינאמיקה של המחשבה הציונית שתגיע לגיבוש עם תכנית הלסינגפורס.

קודם כול סבר ז'בוטינסקי שהמאמץ לצרף פרוגראמה ציונית עם עבודת הווה, אין בו מזוורת כלשהי. גם ההסתדרות הציונית ערה לעובדה ש'למען מימוש משימות הציונות נחוצים צבירה וריבוי כוח יהודי בגולה. כלומר, הקונצפציה 'הוורווינדנית' (ז'בוטינסקי איננו מזהה אותה במפורש, אלא רואה אותה כנחלתם האידיאולוגית של

76. הליפת המכתבים בין חיים כצנלסון למנחם אושישקין (ארכיון אושישקין, אצ"מ,

A/24/81); ש' לוינ, במערכה, תל-אביב תרצ"ט, עמ' 230.

77. כרוניקה יברסקוי ז'יוני, גל' 21, 5 ביוני 1905, עמ' 4-7.

פועלי-ציון היקאטרינוסולאבים), הולמת את האינטרסים האמיתיים של התנועה הציונית.

נוסף על כך אין ז'בוטינסקי נוטה להגזים במשקלה של הסכנה הטריטוריאליסטית. לדידו נושא הטריטוריאליות בחובו את הפאסיביות הפוליטית. הוא ידעך אפוא מאליו, יתגמד ויפנה את הזירה לפלשתינאים. ועל כן לא היה נגרם נזק אילו הצטרף המיעוט הפלשתינאי אל הטריטוריאליסטים וכבש אותו לאט לאט מבפנים.

אבל אם הדבר הוא בלתי אפשרי, צריכים פועלי-ציון היקאטרינוסולאבים (יחד עם החארקובים והוויטבסקאים) לחתור לגיבוש ארגוני של פועלי-ציון. 'איחוד המהנה הפלשתיני של פועלי-ציון הוא כורח שאין לדחותו. ההשקיה שחלה בזה כבר נתנה פירות באושים. ז'בוטינסקי מודע לאיזה מיעוט פלשתיני בס"ס שקיבל על עצמו את עול המשמעת ונמנע מלהטיף בגלוי לפלשתינאים.

המאמר השני, שנתפרסם ערב הקונגרס, נדרש להיבט נוסף. הוא מטיף להסתדרות הציונית מדיניות של רוחב לב ארגוני לגבי פועלי-ציון. יש לאפשר להם להתקיים קיום נבדל ואף לסייע להם כספית, כי יש בכך ערובה להדירת הרעיון הציוני לציבור היהודי הדבק ברעיונות פרולטאריים וסוציאליסטיים.⁷⁸

להשלמת התמונה מעניין גם המאמר 'פועלי-ציון והקונגרס', שראה אור בגליון 27 של 'כרוניקה', מה' 15 (28) ביולי 1905, כלומר סמוך לפתיחתו של הקונגרס. מחבר המאמר, ויקטור קול, קובל על חוסר האונים של פועלי-ציון בבחירות לקונגרס, אשר על אף המונייהם (12—14 אלף) ייוצגו בקונגרס על-ידי עשרות בודדות של צירים בלבד, וגם אלה יבואו רק מהדרום, הודות לסיוע הארגוני של המורשים שם. המחבר שותף גם להרדה הכללית: 'פועלי-ציון אשר מתחו כל כוחותיהם במאבק נגד האוטונומיסטים ('הבונד'), הרחיקו לכת — הפעולה המעמדית האפילה על הלאומית'. הרשימה מסתיימת בהבעת משאלה דומה לזו של ז'בוטינסקי: על פועלי-ציון לנצל את המבנה הפדרטיבי, שיונח ביסודה של ההסתדרות הציונית בקונגרס השביעי, ולהפיע בקונגרס השמיני כ'חטיבה גדולה ומלוכדת'.

הגדרתי מגמה זו כאופיינית מפני שהיא חושפת את ההכרה שאין לעמוד מול האתגר של ה"ס", מחד גיסא, ו'הוורו'דניה' מאידך גיסא, אלא על-ידי התלכדותם הפרוגרמאטית של פועלי-ציון הפלשתינאים. המחיצה הציונית הכללית נתגלתה כבלתי יעילה, כי לא יכלה למנוע את היותם של פועלי-ציון מפולשים למשבים רעיוניים מכל צד. איחודם על בסיס של עקרונות שיש עמם מענה לסוגיות המיוחדות המסעירות את חוגיהם, הוא אפוא תנאי בל יעבור, כדי להדוף את סכנת נסיגתה של ההשפעה הציונית בציבור שממנו מתגייסים פועלי-ציון. הנה כי כן, משקפת ההתרפקות על נוסח פועלי-ציון מיסודו של לבקובסקי, כלומר על פועלי-ציון מקיוב ויקאטרינוסולאב, את האוריינטאציה שרווחה בתוכם הציוניים בפטרבורג ובמוסקוה, אשר טיפחו גירסה אחרת של המצב מאשר ציוני הדרום, ואפשר שגם העריכוהו הערכה עקרונית שונה. אך גם ציוני הדרום, סיגלו לעצמם את המסקנה, שליכודם המפלגתי

78. שם, גל' 25, 3 ביולי 1905, עמ' 25 ואילך.

הנפרד של פועלי-ציון הוא צו השעה והוא התריס היעיל נגד 'הוורווידיה', שאחיותה נתגלתה והלכה בהיקף מרשים. סוגיה לעצמה היא השאלה, אם אוסישקין ואנשי חוגו יכלו כבר בשלב הזה להצביע על החוגים והאנשים שהיו צריכים ליטול על עצמם את המלאכה הארגונית והפרוגראמטית כאחת.

למשימה הכללית והיסודית הזאת קדם אתגר קרוב ודחוף ביותר, והיא שאלת הזמנתם של פועלי-ציון לוועידה המכינה של ציוני-ציון בפרייבורג. בחודש יוני פנה אוסישקין בשאלה לאנשי חוגו, אם יש לארח בפרייבורג את פועלי-ציון. בידי מצויות שתי תשובות. האחת של בוגרשוב, הממליצה לסגור את ההתייעצות בפני פועלי-ציון, לפי שאינם תמימי דעים עם ההחלטה שתתקבל, והשנייה משל לייב יפה, הססנית במקצת: 'אשר לפועלי-ציון באמת אינני יודע מה לעשות. דומני שצריך להזמיןם'.⁷⁹

פועלי-ציון הזומנו לפרייבורג, ובכך גמנעה אל נכון כוונתם לכנס התייעצות מקבילה.⁸⁰ משמעות הדבר היא, שהכריעה הדעה של פטרבורג ומוסקווה שאין לדחקם אל מחוץ לציוני-ציון. קרוב לוודאי, כי אוסישקין, אשר שקל את שיתופם בוועידת פרייבורג, צירף לשיקוליו את הכרת הדחיפות ביזמה למנוע את השתלטותם של אנשי לבקובסקי על אותם צירים, העשויים להתייצג כפועלי-ציון.

ואם נכונה סברתי, הרי שטבעי הוא כי בחירתו של אוסישקין נפלה על ברוכוב. לדידו היה הוא האיש המתאים ביותר כדי לעמוד עמידה עיונית בלחץ קבוצת לבקובסקי, אשר משכה, כך או אחרת, את השראתה מהוורווידיה. גם ייתכן, כי משעלתה הצעה זאת, קיבלה ברוכוב בהבנה ומתוך תחושת אחריות, שהמשימה שהוא נמצא ראוי לה היא ממדרגת חשיבות עליונה ועולה בקנה אחד עם האקטיביזם הציוני שלו.

כלום היתה כאן יזמה שבמויד, העמדת פנים וגניבת דעת? לפי מיטב הבנתי, אין מקום לפסוק בזה על פי קריטריונים אלה. פועלי-ציון הפלשתינאים, אשר הגיעו לקונגרס לא היו, כאמור, מגבש מפלגתי-אידיאולוגי, עם נוהלי מרות מקובלים ומתוקנים, אלא התגודדות ארעית של אנשים, אשר נתוודעו זה לזה לראשונה, גם מכוח העובדה שבמקומותיהם הכריזו על עצמם כעל פועלי-ציון. ברם, אפילו אם תקפה הנחת, שלדידם של פועלי-ציון השונים, עשוי היה גם בר ברוכוב להיות פועלי-ציון, שכן לא הסתייג מהפרספקטיבות הסוציאליסטיות וידע להידרש לעיקרי המחשב המטריאליסטי-היסטורי, הרי לגבי ברוכוב עצמו, אשר הבליט בבהירות את הסייגים שבינו לבין פועלי-ציון, כלום לא היתה כאן תרמית? כלום לא היתה כאן עברה על הטעם הטוב, על כבודו? תשובתי, לא ולא! בחוגו של אוסישקין הוערך הקונגרס השביעי כקונגרס של הכרעה גורלית, שבו יש להפיר, ובכל האמצעים, את התקפת הטריטוריאליסטים ולטהר את המחנה. הסתננות 'הוורווידיה' לתוך חוגי

79. מכתב בוגרשוב לאוסישקין מה-3 ביולי 1905. ארכיון אוסישקין (אצ"מ, A/24/35), מכתב לייב יפה מה-8 ביולי, ראה ל' יפה, בשליחות עם, ירושלים תשכ"ח, עמ' 43.

80. ל' יפה, בשליחות עם, עמ' 42.

פועלי-ציון בדמות קבוצת לבקובסקי (כך, אל נכון, נשקלו הדברים), קשריהם ההדוקים עם מה שנקרא 'המיעוט בס"ס'⁸¹ עד כדי בחירתו של שמעון דובין כציר לקונגרס⁸² — כל אלה בישרו משבר, אשר הבאים עדיו לא ישובו. אליבא דברוכוב ואוישישקין היה לבקובסקי כופר בעיקר ונוקט דרכים ערמומיות כדי להסיט את פועלי-ציון לדרך-לא-דרך. ומכאן שהעמידה בפרץ היתה למעשה עמידה על מהותם של פועלי-ציון כציונים. לדידם של ברוכוב ואוישישקין, נתעלתה איפוא הכשלתו של לבקובסקי להכרת החוף ביותר.

זאת ועוד: בארכיונו של אוישישקין מצאתי שורת מכתבים של ד"ר חיים בוגרשוב אליו, ותאריךם יוני ויולי 1905. באותה עת שהה בוגרשוב בברן ושקל עם חבריו, סטודנטים באוניברסיטאות כמוהו, את הדרכים להבטחת נצחונם של ציוני-ציון בקונגרס השביעי.⁸³

המכתב מה-28 ביוני, ההתום בידי רביקוביץ ובוגרשוב פותח בלשון זאת: 'לשורות אלה הכרח שיודע אופי סודי לחלוטין, כפי שתמצא לבדך משתלמד את תוכנו'. ולהלן בסעיף 1 מזהירים בעלי המכתב את אוישישקין כי סכנה אורבת לקונגרס מכל מיני אלמנטים הזוממים לשבש את עבודתו ולהביא לידי התמוטטותו הארגונית. 'כדי למנוע זאת יש אמצעי אחד: יש לפעול שעניין קבלת האורחים והלוקת כרטיסי הכניסה ימצא בידינו. ההתומים מבקשים גם סיוע כספי, כדי לשכור סדרנים מהימנים ולהשתלט על ענייני ארגון הוועידה'.⁸⁴

בסעיף 2, החשוב, משיחים השניים כדלקמן, ואביא את הדברים בשלמותם משום משקלם הרב:

ידוע לך כבר הרעיון בדבר הקמת קבוצת 'הבלתי מתפשרים' בקונגרס. אנו מקווים לרכז כחמישים עד שישים איש, להתארגן תוך משמעת מלאה, על יסודות פארלאמנטאריים אירופיים ולהיות לכוח חזק, אשר הקונגרס יצטרך להתחשב בו. ולפיכך חשוב לנו מה בחיבה החיצונית לשמור על אי-תלות מוחלטת וחופש פעולה. ויחד עם זאת באורח בלתי רשמי ולו גם בסודיות מלאה, אם תרצה בכך, לקיים מגע עמך, כדי לדעת כיצד לפעול טוב יותר ובצורה שיש בה כדי להשפיע. אנו מבקשים לסדר את העניין בצורה, שאף הקבוצה לא תדע על קשרינו עמך. יידעו זאת המנהיגים בלבד. תכליתה של הטאקטיקה הזאת מובנת לגמרי והיא נהוגה

81. ארכיון העבודה 1772/14; ז' ובוטינסקי, 'רשימות ללא כותרת', כרוניקה, 1905, גליון 21 (5 ביוני), עמ' 4-7.

82. דובין נבחר כציר ממש ביקאטרינוסלאב. ראה כרוניקה, 1905, גליון 26 (10 [23] ביולי), עמ' 11. אפשר שהוא הוחלף על-ידי פ' מנזון.

83. ארכיון אוישישקין, מכתבי בוגרשוב מה-28 ביוני ומה-3 ביולי (אצ"מ, A/24/35).

84. ואמנם ניתן למצוא ב'כרוניקה' ידיעות הרבה על עשירויות הכרטיסים. גם 'הזמן' מספר שאנשים חיפשו כרטיסי כניסה, אלא שהללו היו כולם בידי אדם אחד, אשר הציעם במחיר מפולפל לטובת הקרנות הלאומיות. זאת ועוד. לייב יפה נקבע אמנם כמארגן הוועידה, אבל גם על פי עדותו פועל לידו בוגרשוב. ברם, יפה לא ידע כי הלה פועל על פי הוראות מיוחדות ונפרדות. ראה ל' יפה, בשליחות עם, עמ' 39.

בכל הפארלאמנטים. אנו מקווים כי נדע להסתייע בה על הצד הטוב ביותר בקונגרס השביעי. ואשר ליחסך אתה לקבוצה הזאת, הרי מלבד אין הוא צריך לבוא לידי ביטוי בשום דבר, שכן עליך לתפוס את מקום המנהיג והראש של כל מפלגת ציוני-ציון בקונגרס הזה. איש לא יחשידנו בכוונות בלתי דמוקרטיות, ואילו מנהיגים יש גם למפלגות סוציאל-דמוקרטיות ואינני חושש בפני המלה הזאת.

רביקוביץ ובוגרשוב ביקשו לארגן את הקבוצה עוד לפני כינוס ציוני-ציון בפרייבורג, 'שכן כבר בו מבקשים אנו לממש את עקרונותינו ולהיאבק באופור - טוניסטים' (שם).

המכתב שציטטתיו איננו החוליה הפותחת בתכנון המבצע. המחברים מסתמכים על מידע קודם המצוי בידי אוסישקין, ואם ממישיכים הם לענות בו, משמע שהלה לא כיהה בהם. אסמכתא נוספת שפעולה מסוג זה זכתה לאישורו של אוסישקין, הוא מכתב בוגרשוב מה-3 ביולי, כלומר מקץ שבוע. המכתב נזקק לעניין ואין בו רמז, כי אוסישקין חלק על עצם הצורך.⁸⁵ במכתב זה אומר בוגרשוב:

כדי לארגן בהקדם את קבוצת 'הבלתי מתפשרים' וכדי לארגן את הוועידה בפרייבורג (!), כדי לארגן את קבוצת הסדרנים בשביל הקונפרנציה הרוסית בקונגרס (!), כדי להיות הבעלים בקונגרס ובאולם וכו', כדי שאנו נכין דירות לכל הצירים, כדי שנקים אתם קשרי מכתבים, כדי שנשכור אנשי שרות, נשלם להם, או נעניק להם דמי שרות בנדיבות, למען יעמדו הכן לרשותנו, כדי לרכוש עמדות חייבים אנו, (א) לנסוע לבאזל לא יאוחר מה-10 ביולי, כדי שהקבוצה הבאזלית תעביר לידינו את כל העבודה השחורה הזאת שבעבודה נקבל לידינו את האפשרות לחלק את הכרטיסים ליציע ולעקוב אחר הצירים באולם, עניין שהוא חשוב לנו מאוד; (ב) לצורך זה מארגנים אנו כאן כרגע קבוצה של 10-15 איש, צעירים (לא צירים) שבכל מצב יעמדו לרשותנו. (ג) החשוב ביותר. הכרח שימצאו ברשותנו לפחות כמה מאות פרנקים שבלעדיהם אין להתחיל במעשה כל שהוא. (ההדגשות שלי)

בוגרשוב טורח, אפוא, לשכנע את אוסישקין, שאין מקום לקימוצים, שכן הכספים יוקדשו למטרות אלה בלבד. הוא מקווה לראותו ב-5 (18) ליולי 'שלם ושלם. מוכן לערוך את צבאו המחכה לו' (שם).

85. כאמור, לא נמצא מכתב אוסישקין מתאריך הסמוך לתגובתו הראשונה של בוגרשוב, אולם בארכיון מוסנוון ('אצ"מ', A/45/10/1) מצוי מכתב של אוסישקין אליו ואל בוגרשוב מן ה-11 באוקטובר 1904, המתווה למעשה את התכנית כולה. בין היתר אומר אוסישקין: 'לכן החלטנו להתעסק בייסוד הבירה להכנת הבחירות לקונגרס בכל הפרטים. ואחרי הבחירות לקונגרס נאסוף את הדלגטים שלנו שבוע קודם לקונגרס לפרייבורג בבאדן ונתאחד ונכוון עצמנו כדבעי. פרטיכל הדברים יידעו לכם בזמנם, אבל לעת עתה בל להודיע לאיש מכל זה. רק בדרישותיכם ובמסעיכם להבין את הבחורים במי עליהם לבחור ולרשום את אלה האנשים מכל אתר ואתר אשר לנו המה בכל האפנים'.

הבאתי קטעים ארוכים מהמכתבים האלה, כדי לטעון שאוסישקין ובני סיעתו פעלו בשני מישורים, הלגאלי, בקרב ציוני-ציון, ובאמצעותם בקונגרס כולו, והחבוי, היא קבוצת 'הבלתי מתפשרים', אשר התכוונה לחלוש על אי אלה סדרים ארגוניים בקונגרס ובוועידות, כדי להבטיח את הניצחון למגמת אוסישקין. מהאיגרות מתבאר מעל לכל ספק, שגם בוועידת ציוני-ציון בפרייבורג, גם בפורקונפרנציה הרוסית ואף בקונגרס עצמו פעלה מאחורי הקלעים קבוצת מחץ קשוחה ומגובשת, אשר הנחתה והסדירה את העניינים, על פי שיקולים טאקטיים, שנקבעו בסביבתו הקרובה של אוסישקין. אנשי הסיעה השנייה, שבעל המכתב מונה בהם אופורטוניזם, קרי צ'לנוב (המועדון הציוני), עמדו לא אחת חסרי אונים בפני אותו גיס עלום, אשר כיוון, שיבש ולחץ, צ'לנוב לא נמנע מלספר לאנשי שלומו בגלילו על אווירה של דיקטאטוריה שנשתררה בקונגרס⁸⁶ והכשילה למעשה מראש כל יזמה שהיתה בה בקשת הסדר והידיברות עם הצד שכנגד. אין מקום להניח, כי יזמת בוגרשוב הבטיחה לאוסישקין ניצחון מלא. בהפוך הוא, הקונגרס הנחיל לו עם סיומו מפח נפש.⁸⁷ אבל עד לשלב מסוים נתגלתה השיטה כיעילה עד מאוד. די אם נצביע על התרעומת שנתעוררה בין באי הקונגרס משמצאו שהכרטיסים חולקו לאנשי שלומו, או שהם נמכרים במחירים מופרזים לצורכי הקרנות של ההסתדרות הציונית (שיטה המונעת את כניסתם של אותם 'אלמנטים מסוכנים'). ועוד ראוי להזכיר את ספורו של קליינמאן על האובסטרקציה, שעשה בוגרשוב לז'בוטינסקי בעת התייעצות של ציוני-ציון בעניין השיטה לבחירת הנשיאות בפורקונפרנציה הרוסית⁸⁸ וכן ההתקפה המרוכזת נגד אנשי צ'לנוב ו'המועדון הציוני', שברוכוב נטל בה חלק בלתי מבוטל. אני רשאי להניח, כי האינפורמאציה שניתנה באמצעות חרמוני לעיתון 'הזמן' ושהכילה, אגב, פרטים רבים על ישיבות סגורות, להלכה, הודלפה במתכוון על-ידי אנשי הקבוצה. מכאן שהעובדות, המובלטות בדו"חות האלה נודעת להן חשיבות העולה בקנה אחד עם האינטרסים של סיעת 'הבלתי מתפשרים', קרי אוסישקין. ומכאן לענייננו הקרוב, אני טוען:

א. אם שקל אוסישקין ומימש את דרכי ההכוונה וההתערבות בקונגרס ובסיעת ציוני-ציון, לפי התרשים שניסחו סמוך לקונגרס בוגרשוב, רביקוביץ וגם מוסנזון, כלום לא יהיה סביר לשער, שאסטרטגיה דומה הוחלה אף על פועלי-ציון ונגקטה באמצעות ברוכוב? והרי ניתן להסתייע, ולו בידיעה החוזרת בפי כתבי 'הזמן', המדגישים לא אחת שפועלי-ציון מתפצלים ל'בלתי מתפשרים' ולנוטים לויתורים, יחס המקביל לקו החוצץ את ציוני-ציון

86. חזון של צ'לנוב בארכיונו של בצלאל יפה (אצ"מ, A/46/8).

87. מכתבי אוסישקין בוגרשוב, רביקוביץ ומוסנזון, מ"א אלול תרס"ה וכ"ד אלול תרס"ה (ארכיון מוסנזון, A/45/11/1); בצלאל יפה מן ה-16 באוגוסט (אצ"מ, A/46/8). דברי אלכסנדר גולדשטיין, 'פרקי זכרונות', העבר, יד (תשכ"ז), עמ' 68-69.

88. הזמן, 1905, גליון 150 (14 [27] ביולי).

- בכלל, ושקבוצת ברוכוב ניצבת לימין 'הבלתי מתפשרים'.⁸⁹
- ב. התנהגותו של ברוכוב בפורקונפרנציה הרוסית, עת הצהיר על דעת עצמו, בשם פועלי-ציון כביכול, על התנגדות לבחירת נשיאות מצורפת, תאמה את הטאקטיקה של 'הבלתי מתפשרים', וחתרה להכשלת היוזמה של צ'לנוב להביא לידי פשרה ארגונית. טאקטיקה זאת הוליכה לפיצוץ הפורקונפרנציה הרוסית, תוצאה שהיתה רצויה לסיעת אוסישקין, כל עוד מצויים טריטוריאליסטים בהסתדרות הציונית. ובהקשר זה מעניין להזכיר, שמי שנזעקו להגנת ברוכוב, לאחר גינויו על-ידי מנזון, היו ציוני-ציון — 'הבלתי מתפשרים'.⁹⁰
- ג. בהתייעצות של ה-12 (25) ביולי של ציוני-ציון, בה נדונה אפשרות לחתור לפשרה בהסדרת שאלת הנשיאות בפורקונפרנציה הרוסית, היה ברוכוב, יחד עם מוסנזון וגרינברג — 'הבלתי מתפשרים', בין הנאומים נגד כל פשרה, בניגוד לז'בוטינסקי, אברסון ושוורצמן, שתמכו בטאקטיקה של צ'לנוב.⁹¹
- ד. גם במושב ציוני-ציון ב-13 (26) ביולי בלט נאומו של ברוכוב להגנת הצעת אוסישקין, כאשר שיטת טיעונו מקבילה במידה מדהימה לזו של אוסישקין, וכבר דנתי בעניין.
- ה. ואחרון אחרון: גם הופעת ברוכוב כ'גנרל רדנר' בישיבת המליאה לענינים ארגוניים ליד לבקובסקי כנציגים היחידים של הציונות הרוסית, עשויה להסתבר היטב, לפי שברוכוב העלה בנאומו את הקונצפציה הארגונית של 'הבלתי מתפשרים', אשר נגזרה ממאמרו של אוסישקין 'הארגון שלנו'. נאום דומה השמיע בוגרשוב, בו ביום, בפני ציוני-ציון, במושכם.⁹²
- ולפיתך, משגתיצב ברוכוב על משמרתו בסיעת פועלי-ציון הריח לבקובסקי את טעם המעשה. הוא ניסה להתעלם ממנו, להחשידו: 'הוא מתחבר אל החובב-ציון השמרני המהנדס אוסישקין, ועל כן אין לסמוך עליו' — אומר הוא לקלמן מרמר.⁹³ דבר זה מעיד על עצמו, כי על אף שהלז היה איש פועלי-ציון בקונגרס, נתוודע לברוכוב על פי ידיעה שנמסרה לו מקרב הציונים הכלליים דווקא. על ברוכוב הוטל, אפוא, (א) לרכז סביבו ככל האפשר יותר פועלי-ציון, ולהקים חיץ רעיוני ביניהם לבין קבוצת לבקובסקי; (ב) לסכל בכל הזדמנות את יומרת לבקובסקי ליצג את פועלי-ציון כולם; (ג) לסעוד את הרושם שפועלי-ציון עשויים לפחות שתי חטיבות, שהאחת מהן נאמנה לבריתה עם ציוני-ציון ועומדת איתן על העקרונות של פרייבורג.⁹⁴ וגם, כאמור, לערער, ככל האפשר, את הטאקטיקה הבלגית של קבוצת לבקובסקי, אשר שקדה להבליט את ייחודה ולהסתייג מאנשי

89. הזמן, 1905, גליון 155 (20 ביולי [2 באוגוסט]).

90. כרוניקה, 1905, גליון 28 (22 ביולי), עמ' 51.

91. הזמן, 1905, גליון 153 (18 [13] ביולי).

92. יש עמדי עוד הסבר נסיבתי בחליפת המכתבים בין בוגרשוב ומוסנזון לאוסישקין, מלאחר הקונגרס. ראה ארכיון מוסנזון (אצ"מ, A/45/11/1).

93. ק' מרמר, מיין לעבנס געשיכטע, ניו-יורק 1959, ב, עמ' 722.

94. עדות קפלנסקי, דער יודישער ארבייטער, 1905, גליון 13 (15 באוגוסט).

אוישישקין. למישור זה שייך, ללא ספק, חפוזנו של ברוכוב להצהיר בשם פועלי-ציון במושב הראשון של הפורקונפרנציה הרוסית, כי הללו דוחים, מעשית, את בקשתם של הטריטוריאליסטים לייצוג בנשיאות. ומסתבר כי ברוכוב לא הוסמך לעשות זאת, ואף נדחק למצב בו גאלץ כמעט לחשוף קלפיו.⁹⁵

בכל נסיון להוציא משפט על הצלחתו, נצטרך לציין:

א. נתברר לכל באי הוועידה, כי סיעת פועלי-ציון עשויה שתי חטיבות רעיוניות, והאחת מהן כפופה למנהיגותו של ברוכוב.

ב. צומצמה במידה ניכרת השפעת לבקובסקי ובשלבים מסוימים הוא נדחק לעמדת מיעוט. ומכאן שהתקוות שקבוצת לבקובסקי, ואלה אשר ניצבו מאחוריה ברוסיה, כרכו בקונגרס, נכזבו. לצורך הקמתו של 'הוועד המארגן' של ועידת פועלי-ציון העתידה, פרשו לציריך רק שישה-עשר מתוך ארבעים ומעלה חברי סיעת פועלי-ציון הרוסיים, אף על פי שערב הקונגרס הששו מארגניו, כי התוועדות אפשרית של פועלי-ציון, תמנע את הצלחתה של ועידת פרייבורג.⁹⁶

ג. האווירה בתוך הסיעה, היתה רוויה מתח של ויכוח והאשמות הדדיות, עובדה שבלמה את התרחבות השפעתם של אנשי לבקובסקי.

ד. ברוכוב שמר על נאמנותה העקיבה של סיעתו לציוני-ציון ולאוישישקין. הפועותיו בקונגרס עלו כולן בקנה אחד עם צורכי המערכה שהודרכה על-ידי אוישישקין והבלתי מתפשרים.⁹⁷

גם אוישישקין לא ריפה את תשומת לבו למתרחש בקרב פועלי-ציון. ייתכן שהתמו-רות שחלו ביחסו אליהם — רך וקשוח לחליפין — במערכות השונות בקונגרס עצמו ובהתכנסויות סביבו, היו פועל יוצא של ההתמודדות אשר ברוכוב התווה וניהל בקרב פועלי-ציון. וכך אולי נמצא הסבר, למה מילא אוישישקין את פיו מים, לתמהונם של צירים רבים, כשברוכוב מתגולל על שיינקין, לאחר שזה הטיל שיקוצים ללא אבחנה בפועלי-ציון. בישיבות של ציוני-ציון, שבהן נתלקחה המחלוקת בין אנשי אוישישקין לבין הנוטים לצ'לנוב, בשאלות הטאקטיקה הארגונית כלפי האוגנדיסטים, צידד ברוכוב בלשון חריפה באוישישקין ואף היה בין הנואמים הראשיים נגד נטיות

95. עיין דברי בנימין נהוונדי, ביברסיקאיה ז'יון, שנת 1905, מס' 8, עמ' 183—201 מס' 9, עמ' 183—191. אוישישקין היה סבור כי הביקורת נכתבה על-ידי ז'בוטינסקי (מכתב מי"א באלול תרס"ה — למוסנזון ורביקוביץ, באצ"מ (A/45/10/1). אולם מסתבר, כי מי שחיבר את המאמר היה שלמה גפשטיין והוא הודרך לצורך זה על-ידי אידלסון, מאחר שלא השתתף בקונגרס בעצמו. ראה ספר אידלסון, תל-אביב 1946, עמ' 34.

יצחק גרינבוים, בשיחה שניהלתי אהו בנובמבר 1967, טען בפני בפסקנות, שלגבי באי הקונגרס וועידת פרייבורג היה ברור כי ברוכוב פעל בפועל ל-ציון על פי הוראותיו של אוישישקין. אביא שתי לשונות מביקורת של נהוונדי:

96. מכתב לייב יפה לאוישישקין מה-3 ביולי 1905, פורסם בספר: ל. יפה, בשליחות עם, עמ' 39 ואילך.

97. ג' ניר-ראפאלקס, ערשטע יארן, תל-אביב 1960, עמ' 85.

הפשרה וכמובן שנאומיו נחשבו בקהל כיציגים מבחינת פועלי-ציון. ולבסוף, גם הופעתו של ברוכוב בוויכוח הארגוני, יחד עם לבקובסקי כנציגים בלעדיים של הציונות הרוסית מלמדת, כפי שכבר ביררתי לעיל, כי אוסישקין סייע לכך, גם כשהעניק על-ידי כך מעמד לפועלי-ציון החורג מעבר למשקלם הממשי. עם זאת חלילה לי להגניח, כי את הפתרון לסתירה שבין עמדתו האידיאולוגית השלילית של ברוכוב לגבי הגרסאות השונות של הציונות 'הפרולטארית', כפי שנתבטאה במאמרו 'לשאלת ציון וטריטוריה', לבין עובדת פעילותו הארגונית והרעיונית בקרב פועלי-ציון בקונגרס, אפשר לגזור מכוח פעולתו של גורם אחד ולבדל. לפנינו צירוף של מניעים ציבוריים-חיצוניים, מחד גיסא ומניעים אישיים, משל ברוכוב, מאידך גיסא, כשמשקלם של הראשונים מכריע ותופס בשלב זה את עיקרה של הזירה. סביר להניח, שהמשימה אשר הטיל עליו אוסישקין, לנוכח האיום שבהתפשטות 'הוורוודיגה' והפחד שמא תצרף אליה קבוצת לבקובסקי את כל המכונים פועלי-ציון ותגבשם לסיעה המנהלת בקונגרס מדיניות אנטי-אויסישקינית, עשויה היתה לכבוש את ברוכוב כליל. ועוד סבור אני, כי ההידברות הזאת בדבר משימתו 'הפועלי-ציונית' לא תפסה מחוץ למסגרת הקונגרס, ולא נשתלבה בתכניות מרחיקות לכת, לפי שאוסישקין טרם ראה אותה כהכרחית ואף ברוכוב לא נזדהה עמה.

עם סיומו של הקונגרס, פרשה קבוצת לבקובסקי לציריך, כדי לגבש כלים ארגוניים להמשך פעולתה. היו פועלי-ציון, כמו חלמר, נחום גיר-ראפאלקס ועוד, שלא יצאו לשם כלל.⁹⁸ ואילו ברוכוב, אשר נסע לציריך ובא להקשיב לדיונים, השתתף שם, על פי עדות רחל ינאית, כאורח בלבד: ⁹⁹ 'עדיין מהסס הוא אם מקומו בין פועלי-ציון "האדומים" או "הכחולים"'. כך בלשונה, וייתכן שמשמעות הדבר הוא, השיקול אם להילחם בקרב פועלי-ציון ביזמה הארגונית של לבקובסקי, או לדבוק בתורת התנועה התראפבטית, ולהישאר מחוץ למסגרת פועלי-ציון.

התמונה ששורתיה מפרטים אחד לאחד מראה בכללותה, כי ההתייצבות של ברוכוב כאיש פועלי-ציון בקונגרס הציוני השביעי איננה חלק מן הביוגראפיה הפועל-ציונית שלו, אלא שייכת עדיין כל כולה לשלב של טרם פועלי-ציון. ברוכוב פועל פה כשהוא מודרך על פי ציוויים שהפיקם מן העימותים האידיאולוגיים שבקרב ההסתדרות הציונית. ופועלי-ציון עדיין לא נתפסים על ידו כאתגר שיש להתמודד עמו, אלא כאיום שיש לסכלו. קושיה זו עצמה עשויה ללוותנו במחקר תקופתו הברלינית (אוגוסט-אוקטובר 1905), אלא עניין זה הורג ממסגרת הנושא שלפנינו.

98. גיר טוען בספרו שקבוצת פועלי-ציון לא מילאה תפקיד חשוב בקונגרס. אפשר שהערכה זאת תופסת לגבי הקונגרס עצמו, אולם אין היא משכנעת באשר לכנסים שלפניו. ג' גיר אינו מרמז כל עיקר לקיומה של התייעצות ציריך, ועל כן אפשר שהשתתפות בה הותרה לאנשים נבחרים בלבד. ראה גיר, ערשטע יארן, עמ' 85.

99. רחל ינאית-בן-צביל, אנו עולים, עמ' 282.